

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เนื่องจากในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว อันสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทำให้คนได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งทางบวกและทางลบ รวมทั้งเกิดการแข่งขันกันทั้งด้านการศึกษาและเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ส่งผลให้บุคคลต้องพยายามปรับตัวเพื่อดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างราบรื่นและมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวัยรุ่นต้องช่วยสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักขอบเขต สถานภาพของตน ยอมรับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลง วางตัวได้เหมาะสมกับเพศของตน สร้างทัศนคติที่ดีที่เป็นผู้ใหญ่ เตรียมตัวสู่ออาชีพ และชีวิตครอบครัว (กรมวิชาการ.2542 : คำนำ) การพัฒนาเด็กและเยาวชน เริ่มจากทางศาสนา และครอบครัว ต่อมาก็กระทำกันใน โรงเรียน และทางสื่อมวลชนด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าสถาบันทางสังคมทั้งหลายเหล่านี้ได้ช่วยกันพัฒนาประชาชนทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมโดยพร้อมเพรียงกัน แม้กระนั้นก็ตามประสิทธิผลของการพัฒนานี้ที่เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชนก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ และดูจะห่างจากการลดและขจัดปัญหาในสังคมไทยมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสังคมไทยปัจจุบัน ได้เกิดสิ่งยั่วยุใหม่ ๆ ขึ้นมาก ตั้งแต่ สถานคิสโก้ ผับ เป็นต้น ทำให้เกิดความยากจน โรคเอดส์ และปัญหาอื่น ๆ ถ้าเราสร้างและฝึกบุคคลให้มีจิตใจดี และแข็งแกร่ง สภาพแวดล้อมก็จะมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคลเหล่านี้ลดน้อยลงเป็นลำดับ ความสามารถด้านทานสิ่งยั่วยุจากภายนอก จึงเป็นคุณสมบัติทางจิตใจอันสำคัญของผู้ที่มีแต่การกระทำที่ดีงาม และละเว้นความชั่วอย่างสม่ำเสมอ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2543 : 53) ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีความมุ่งหมายที่จะจัดการเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดีมีความสามารถและอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2550 : 1)

นโยบายด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ของรัฐบาลปัจจุบัน ซึ่งนโยบาย ข้อ 1 คืออุปถัมภ์คุ้มครอง และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ เพื่อให้มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังให้ประชาชนเข้าใจ และนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต และข้อ 3 พัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และการนันทนาการ

เพื่อส่งเสริมให้วัยรุ่นไทยเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีคุณธรรมเอื้ออาทรต่อผู้อื่น (สิทธิศักดิ์ ทองคำ, 2551:2) และเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กพฐ.) ได้กำหนดนโยบายที่มุ่งเน้นทิศทางของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) 5 ประการ ซึ่งนโยบายข้อที่ 4 คือ พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ โดยให้ความสำคัญสูงสุด เรื่อง “คุณธรรมนำความรู้ และยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยเฉพาะการอ่าน เขียน คณิตศาสตร์ และการคิดวิเคราะห์” ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ จึงให้ใช้มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย เพื่อเป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับสถานศึกษา หน่วยงานต้นสังกัด และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน กำกับดูแล และติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน โดยเฉพาะด้านที่ 1 คือมาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน เป็นด้านที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม ได้กำหนดไว้ดังนี้ (ธีระ รุญเจริญ, 2550 : 32-33)

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
ตัวบ่งชี้

- 1.1 มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ
- 1.2 มีความซื่อสัตย์สุจริต
- 1.3 มีความกตัญญูกตเวที
- 1.4 มีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 1.5 ประหยัด รู้จักใช้ทรัพย์สินของส่วนตน และส่วนรวมอย่างคุ้มค่า
- 1.6 ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย นิยมไทยและดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย

พระบรมราชาโชวาทตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบันกล่าวว่า “ความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่น่าวิตกก็คือ ทุกวันนี้ความคิดความอ่านและความประพฤติหลาย ๆ อย่างแต่ก่อนถือว่าเป็นความชั่ว ความผิด ได้กลายเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับแล้วพากันปฏิบัติโดยไม่รู้สึกสะอึ้งสะเทือน จนทำให้เกิดปัญหาและทำให้วิถีชีวิตของคนแต่ละคนมีดมนลงไป ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ จะต้องร่วมกันแก้ปัญหาได้อย่างจริงจัง แต่ละท่านแต่ละฝ่าย ต้องยึดหลักการให้มันคงที่จะไม่ทำอะไร ๆ ที่ชั่วที่เสื่อม ต้องกล้าและบากบั่นที่จะทำแต่สิ่งที่เป็นความประพฤติปฏิบัติชอบ บังเกิดเพิ่มพูนขึ้นเป็นลำดับ” (วิรัตน์ จันดาภูล, 2548 : 3)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิรูปการจัดการศึกษาของชาติ เพราะพระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของไทย และมุ่งที่จะจัดระบบเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาให้ดีขึ้น ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข

โดยยึดหลักการที่สำคัญ คือ หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัวของนักเรียนและชุมชน ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานบันการศึกษา จะเป็นส่วนที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และช่วยทำให้ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนานักเรียนให้เต็มศักยภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตามสถาบันที่มี บทบาทหลักในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน คือ สถานศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการ จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานด้านความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งต้อง ปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ซึ่งสอดคล้องกับมาตรา 23 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดไว้ว่าการจัดการศึกษาทั้งการศึกษา ในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา (สำลี รักสุทธี. 2544 : 5)

จากจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่มุ่งพัฒนาคนไทยทั้ง ด้านความรู้และคุณธรรมจริยธรรม และเป็นความจริงที่ปรากฏชัดว่า นักเรียน นักศึกษา หรือใครก็ตาม ที่มีสุขภาพจิตดี ย่อมเรียนหนังสือได้ดี สามารถทำงานได้มากและได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง สามารถเข้ากับเพื่อน ๆ ได้ดี และช่วยสังคมได้ดี และประสบความสำเร็จในชีวิตได้มากกว่าผู้ที่มี จิตใจเสื่อมและอ่อนแอ อันร่างกายจะแข็งแรงและมีพลานามัยดีได้นั้น ก็เพราะเจ้าของกายรู้จักรักษา สุขภาพของตน เช่น ออกกำลังกาย รู้จักบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะ พักผ่อนให้เพียงพอ ซ้อมั่นใจ โดดเดี่ยวของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน จะมีสุขภาพสมบูรณ์ได้ เพราะเจ้าของรู้จักบริหารจัดการจิตของตน โดยฝึก อารมณ์ด้วยวิธีอันถูกต้อง (วิริติ จันดากุล. 2548 : 4) จึงเห็นว่าภารกิจในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเป็นภารกิจที่สำคัญเร่งด่วนเป็นอย่างยิ่งของสถานศึกษา ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ใน สังคมไทยปัจจุบัน คนในสังคมเรียกร้องถามถึงคุณภาพของคนไทยในด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็น อย่างมา แม้กระทั่งเหตุการณ์นักเรียน นักศึกษาชกพวกทำร้ายร่างกายกันจนถึงแก่ชีวิต ดังนั้นจึงเห็น ได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคม ซึ่งในปัจจุบันเกิดปัญหาด้าน คุณธรรมจริยธรรมในทุกระดับการศึกษา เพิ่มภาระเพิ่มความหนักใจให้แก่ผู้บริหาร สถานศึกษา ครู และผู้ปกครองนักเรียนมากยิ่งขึ้น

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือ ประยุกต์ใช้ในการบริหาร และพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นรอบการพัฒนาตาม หลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ คือ สีล สมาธิ ปัญญา มีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา การจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธประกอบไป ด้วย ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและ

ปฏิสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งการจัดแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อพัฒนานักเรียนตามระบบ ไตรสิกขา การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ มีขั้นตอนสำคัญ เช่น การเตรียมการ เตรียมทั้ง บุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากร ที่มุ่งเน้นศรัทธาและฉันทะในการพัฒนา การดำเนินการ จัดสภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาคุณธรรม ในการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง ขั้นต่อมา คือ การดูแล สนับสนุน ต่อจากนั้นมีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะ ผู้บริหารและครู มีความสำคัญที่จะเป็นปัจจัยให้ผู้เรียนพัฒนาได้อย่างดี เป็นแบบอย่างที่ดีในวิถี ชีวิต เป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2548 : 3-7)

โรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด มีความมุ่งมั่นในการจัด การศึกษาภายใต้ปรัชญาว่า ผู้มีความรู้ดีเป็นผู้เจริญ ในการจัดการศึกษาได้ยึดหลักการบริหาร โรงเรียนแบบมีส่วนร่วม โดยบุคลากรของโรงเรียนทำหน้าที่หลักและได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้ระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยลำดับ ในด้าน คุณธรรมจริยธรรมนักเรียนยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุงแก้ไขเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) ประจำปีการศึกษา 2550 มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึง ประสงค์อยู่ในระดับพอใช้ (โรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503). 2550 : 5-6) ประเด็นที่จำเป็นต้อง พัฒนาโดยเร็วคือ ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ซึ่งสภาพปัญหาหลักในขณะนี้ คือ 1 พฤติกรรมนักเรียนด้านขาดความกตัญญูกตเวที 2 พฤติกรรมนักเรียนด้านขาดความซื่อสัตย์สุจริต 3 พฤติกรรมนักเรียนด้านขาดความประหยัด และ 4 พฤติกรรมนักเรียนด้านขาดความมีวินัย

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ หาแนวทางพัฒนา แก้ไขพฤติกรรมการขาดคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งควรเกิดจากการร่วมมือช่วยเหลือกันของทุกฝ่าย และควร แสวงหาแนวทางหรือวิธีการที่มีความสนใจร่วมกัน และตัดสินใจร่วมกันพัฒนา ตลอดจน ทำการศึกษาและติดตามการเปลี่ยนแปลงหรือความก้าวหน้าร่วมกัน จะช่วยทำให้การปรับปรุง และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้ผลอย่างยิ่ง

คำถามการวิจัย

1. สภาพคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านแคน(วันครู 2503) เป็นอย่างไร
2. จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนบ้านแคน(วันครู 2503) ให้ดีขึ้นได้ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503)
2. เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) โดยใช้การจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ

ขอบเขตการวิจัย

1. กลุ่มผู้ร่วมวิจัยและให้ข้อมูล
  - 1.1 ผู้วิจัย นายเจสดา พรหมเวียง
  - 1.2 กลุ่มผู้ร่วมวิจัย (Research Participants) จำนวน 11 คน ประกอบด้วย
    - 1.2.1 ผู้บริหารโรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) จำนวน 1 คน
    - 1.2.2 ครูปฏิบัติการสอนช่วงชั้นที่ 3 จำนวน 10 คน
  - 1.3 กลุ่มเป้าหมาย (Target Group) จำนวน 90 คน ประกอบด้วย
    - 1.3.1 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 90 คน
  - 1.4 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 52 คน ประกอบด้วย
    - 1.4.1 ผู้วิจัย นายเจสดา พรหมเวียง
    - 1.4.2 ผู้ร่วมวิจัย จำนวน 11 คน
    - 1.4.3 ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 30 คน
    - 1.4.4 คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 10 คน
2. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) ผู้วิจัยศึกษาตามกรอบแนวคิด ดังนี้

  - 2.1 กรอบงานที่พัฒนา คือ คุณธรรมจริยธรรมนักเรียน
    - 2.1.1 การสร้างความตระหนักแก่ครูผู้ปฏิบัติการสอน
    - 2.1.2 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน 4 ด้าน คือ
      - 1) ความกตัญญูทศเวที
      - 2) ความประหยัด
      - 3) ความซื่อสัตย์

4) ความมีวินัย

2.2 กลยุทธ์ที่ใช้ในการพัฒนา

2.2.1 กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ

- กิจกรรมเข้าค่ายบริหารจิตเจริญปัญญา
- กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ บริหารจิต ทุกวันสุดท้ายของสัปดาห์
- กิจกรรมการไหว้ การเคารพผู้อาวุโสกว่า และการเคารพกัน
- กิจกรรมการเดินแถวเข้าห้องอย่างมีสติ

2.2.2 การนิเทศ

3. วิธีการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาโดยใช้หลักการของการวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของ Stephen Kemmis & McTaggart (ประวัติ เอราวรณ . 2545:15) เพื่อปรับปรุงพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน โดยดำเนินการ 2 วงรอบ ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนวางแผน(Planning) ขั้นปฏิบัติ(Action) ขั้นสังเกต(Observation) และขั้นสะท้อนผล(Reflection) โดยนำกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาดังแต่วันที่ 16 พฤษภาคม 2551 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2552

กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน โดยใช้กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ได้ใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน 4 กลยุทธ์ คือ 1) การเข้าค่ายบริหารจิตเจริญปัญญา 2) การสวดมนต์ไหว้พระ บริหารจิต ทุกวันสุดท้ายของสัปดาห์ 3) การไหว้ การเคารพผู้อาวุโสกว่า และการเคารพกัน 4) การเดินแถวเข้าห้องอย่างมีสติ ทั้ง 4 กลยุทธ์ จะเป็นการพัฒนานักเรียน 3 ด้าน คือ คีต สมာธิ และปัญญา เมื่อนักเรียนได้รับการพัฒนาจะทำให้นักเรียน มีความกตัญญู มีความประหยัด มีความซื่อสัตย์ และความมีระเบียบวินัย ที่สูงขึ้น และจะส่งผลให้นักเรียน โรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503) มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีขึ้น โดยสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้น ๆ ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาค้นคว้าอื่น ๆ ของจริยธรรมก็เป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่ได้ริเริ่มจัดตั้งโครงการศึกษาจริยธรรมไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2523 เพื่อดำเนินการศึกษาและพัฒนาจริยธรรมอย่างมีระบบระเบียบ จากผลการประชุมทางวิชาการของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า จริยธรรมหลักที่จำเป็นต่อการเสริมสร้างและพัฒนาโดยเร่งด่วนมี 8 ประการดังนี้ (กรมวิชาการ, 2524 : 12)

1. การใฝ่สัจจะหรือสัตย์ธรรม เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการยึดถือความจริงยอมรับความจริง เชื่อหรือศรัทธาในสิ่งที่มีเหตุผลตามแนวกาลมสูตร เชื่อหรือศรัทธาในสิ่งที่มีหลักฐานข้อมูลรองรับ ที่สามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้ นิยมการแสวงหาความรู้ความจริง
2. การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการใช้กระบวนการค้นหาความรู้ ความจริง หรือทางออกอย่างมีเหตุผลเหมาะสมเพื่อแก้ปัญหาหรือขจัดอุปสรรคข้อยุ่งยากต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ จัดเป็นค่านิยมที่สอดคล้องกับการใช้กระบวนการตามวิทยาศาสตร์หรืออริยสัจสี่
3. เมตตา กรุณา เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการเสียสละสิ่งของ กำลังสิ่งของ กำลังกาย ความคิด หรือประโยชน์ส่วนตนให้กับผู้อื่น นิยมการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น กล่าววาจาเหมาะสม ประพฤติประโยชน์และแสดงความเป็นมิตรแท้
4. สติ สัมปชัญญะ เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับการระลึกตัวเสมอว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ มีความพร้อมและความตื่นตัวในการรับรู้และสิ่งแวดล้อมอย่างฉับไว กระตุ้นเตือนตนเองให้ตัดคตินใจประพฤติกฎปฏิบัติในสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างรอบคอบและระมัดระวัง
5. ไม่ประมาท เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการมีการวางแผน มีการเตรียมพร้อม มีการคาดการณ์ได้ถูกต้อง คือผลที่ตามมาของการกระทำ หรือการปฏิบัติใด ๆ ของตนเอง ทำให้เกิดผลยับยั้งชั่งใจควบคุมตนเอง หรือควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม
6. ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตรงต่อความจริงและถูกต้องคิงาม เช่น การตรงต่อความรับผิดชอบ ตรงตามระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ ตรงต่อคำมั่นสัญญา เป็นต้น
7. ขยันหมั่นเพียร เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการมีความพอใจในหน้าที่การงานของตน มีใจจดจ่ออยู่กับงาน มีความเพียรพยายาม มีการไต่รตรงปรับปรุงงาน สามารถควบคุมตนเองให้ปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จครบถ้วน

8. หิริ โอตตัปปะ เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความละเอียดเกรงกลัว ไม่ปรารถนาต่อ การประพฤติชั่วหรือสิ่งผิดไปจากศีลธรรมและมาตรฐานความดีงามของสังคมทุกชนิด จะ ประเมินการกระทำของตนเองเสมอ และเลือกประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

4.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของพือาเจต์

ในการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรม พือาเจต์ได้ใช้วิธีสังเกตเด็กวัยต่าง ๆ เล่นเกม และการใช้คำถามในการวิเคราะห์ข้อมูล พือาเจต์มีวัตถุประสงค์สองอย่างคือ

4.1.1 เพื่อจะดูว่าเวลาเด็กเล่นเกม เด็กปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในการเล่นอย่างไร

4.1.2 เพื่อจะศึกษาว่าเด็กมีความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการเล่นอย่างไร พือาเจต์ได้สรุปผลของการวิจัยนี้ไว้ในหนังสือชื่อ “The Moral Judgement of the Child”

เพื่อประกอบการอธิบาย จะยกตัวอย่าง “เกมลูกหิน” ที่พือาเจต์ใช้ใน ห้องทดลอง เกมลูกหินมีชื่อว่า “สี่เหลี่ยมจัตุรัส” (Squares) เริ่มด้วยการเขียนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสบน พื้น และวางลูกหินหลายลูกในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ให้ผู้เล่น โยนลูกหินกระแทกลูกหินในสี่เหลี่ยม ออกไป กฎเกณฑ์ในการเล่นมีหลายอย่าง เป็นต้นว่า กฎเกณฑ์เกี่ยวกับใครจะเป็นผู้มีสิทธิโยนลูกหิน เป็นคนแรก ผู้ที่จะมีสิทธิโยนเป็นคนแรกจะต้องเป็นคนร้องคำว่า “ที่หนึ่ง” ก่อนคนอื่น ถ้าผู้เล่นอื่น ไม่ต้องการให้มีคนใดคนหนึ่ง โยนลูกหินเป็นคนแรก ก็มีกฎเกณฑ์ป้องกันได้คือ จะต้องมีการร้องคำว่า “ไม่มีที่หนึ่ง” ก่อนคนที่จะร้องว่า “ที่หนึ่ง” พือาเจต์สังเกตว่าเด็กเล็กอายุระหว่าง 5 – 8 ขวบ จะถือ กฎเกณฑ์ในการเล่นอย่างเคร่งครัด และจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยไม่มีคำถามใด ๆ เมื่อเด็กโตขึ้นจึง จะพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ในการเล่น โดยตกลงซึ่งกันและกัน

ขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรม

พือาเจต์ ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้น คือ

1. เฮเทอโนมัส (Heteronomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำรับกฎเกณฑ์หรือ มาตรฐานทางจริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน และถือว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม เปลี่ยนแปลงไม่ได้

2. ออโทโนมัส (Autonomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือ ข้อตกลง ระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็น เรื่องสำคัญ และคิดถึงแรงจูงใจของผู้กระทำ

ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นเฮทเทอร์อน โนมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นเด็กเล็กมีอายุระหว่าง 5 – 8 ขวบ รับกฎเกณฑ์ และมาตรฐานทางจริยธรรมจากบิดามารดา ครูและเด็กโต เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อติดคงต่อไปนี้

1. พฤติกรรมใดจะถูกตองหรือ “ดี” ก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
2. กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและแก้ไขไม่ได้
3. ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยเด็ดขาด ถ้าใครทำตามกฎเกณฑ์เป็น “คนดี” และคนที่ไม่ทำตามกฎเกณฑ์ เป็น “คนไม่ดี”
4. การใช้รรรยาวิพากษ์หรือการประเมินตัดสินว่า ใคร “ผิด” “ถูก” ไม่คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นออโทโนมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะเป็นเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไป เด็กวัยนี้จะมีความเชื่อติดคงต่อไปนี้

1. กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากผู้ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน
2. กฎเกณฑ์จะมีความหมายหรือมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อ บุคคลที่จะต้องปฏิบัติยอมรับกฎเกณฑ์นั้น
3. การร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกัน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพัฒนาการทางจริยธรรม
4. การใช้รรรยาวิพากษ์หรือประเมินตัดสินว่า ใคร “ผิด” “ถูก” คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

ข้อสรุปที่สำคัญที่พือาเจตได้จากการวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมก็คือ พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็น ไปตามขั้นและขึ้นกับวัย คล้ายคลึงกับการพัฒนาการทางเชาว์ปัญญา เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 5 – 8 ขวบ จะยอมรับมาตรฐานทางจริยธรรม หรือกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครู และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดและเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เมื่อเด็กอายุมากขึ้นคือตั้งแต่ 9 ขวบขึ้นไป จะมีความคิดว่าการกฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล และผู้ใช้กฎเกณฑ์จะต้องมีความร่วมมือและนับถือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้

4.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) เป็นทฤษฎีที่มีรากฐานสืบเนื่องมาจากทฤษฎีของพือาเจต์ แต่โคลเบอร์กได้ปรับปรุงวิธีการวิจัย การวิเคราะห์ผลรวมทั้ง ได้ทำการวิจัยอย่างกว้างขวางไม่เฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น แต่ได้ทำการวิจัยในประเทศอื่น เช่น ประเทศไต้หวัน เตอร์คี และเม็กซิโก เป็นต้น โคลเบอร์ก ได้คิดวิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีระบบการให้คะแนนอย่างมีระเบียบแบบแผน ผู้ที่จะใช้วิธีการให้คะแนนระดับพัฒนาการทางจริยธรรมจะต้องได้รับการอบรมเป็นพิเศษ วิธีการวิจัยที่โคลเบอร์กใช้ก็คล้ายคลึงกับวิธีการของพือาเจต์มาก คือ สร้างสถานการณ์สมมติปัญหาทางจริยธรรม ที่ผู้ตอบยากที่จะตัดสินใจได้ว่า “ถูก” “ผิด” “ควร” หรือ “ไม่ควรทำ” อย่างเด็ดขาด เพราะขึ้นกับองค์ประกอบหลายอย่าง การตอบจะขึ้นกับวัยของผู้ตอบเกี่ยวกับความเห็นใจในบทบาทของผู้แสดงพฤติกรรมในเรื่องค่านิยม ความสำนึกในหน้าที่ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ความยุติธรรม หรือหลักการที่ตนยึดถือ

โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ (Levels) แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น (Stages) ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมีทั้งหมด 6 ขั้น คำอธิบายของระดับขั้นต่าง ๆ ของการพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมีดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม (Pre-conventional Level) ในระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครูหรือเด็กโต และมักจะคิดถึงผลตามที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้

พฤติกรรม “ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัล

พฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ

โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็น 2 ขั้น คือ

1. การลงโทษ และการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience Orientation)
2. กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist

Orientation)

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดา มารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติ เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือทำความผิดเพราะกลัวว่าตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามมาที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี เป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรม ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น คือ

1. ความคาดหวังและการยอมรับในสังคม สำหรับ “เด็กดี” (Interpersonal Concordance of “good boy , nice girl” Orientation)

2. กฎและระเบียบ (“Law-and-order” Orientation) การทำถูกไม่ประพฤติดคือ การทำตามหน้าที่ประพฤติดนไม่ผิดกฎหมาย และรักษาระเบียบแบบแผนของสังคม

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณ์ญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์ สังคม (Post-conventional Level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ เป็นหลักจริยธรรมของผู้มีอายุ 20 ปี ขึ้นไป ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการ และมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณ์ญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตาม การตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณ์ญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก กฎเกณฑ์ – กฎหมาย ควรจะตั้งบนหลักความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ขั้น คือ

1. สัญญาสังคม หรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation)
2. หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation)

สรุปแล้ว พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมี 3 ระดับ และ 6 ขั้น จะขออธิบายขั้นต่าง ๆ ของพัฒนาการทางจริยธรรมดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การลงโทษ และการเชื่อฟัง

โคลเบอร์กกล่าวว่าในขั้นนี้เด็กจะใช้ผลตามพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้วัดว่าพฤติกรรมของตน “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นต้นว่า ถ้าเด็กถูกทำโทษก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ผิด” และจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งนั้นอีก พฤติกรรมใดที่มีผลตามด้วยรางวัลหรือคำชม เด็กก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ถูก” และจะทำซ้ำอีกเพื่อหวังรางวัล

ขั้นที่ 2 กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน

ในขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทน หรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่มักจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เช่น ประโยค “ถ้าเธอทำให้ฉัน ฉันจะให้.....”

ขั้นที่ 3 ความคาดหวังและการยอมรับในสังคมสำหรับ “เด็กดี”

พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “เด็กดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดามารดาหรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ หรือไม่ประพฤติดเพราะเกรงว่าพ่อแม่จะเสียใจ

ขั้นที่ 4 กฎระเบียบ

โคลเบอร์กอธิบายว่า เหตุผลทางจริยธรรมในขั้นนี้ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดีหรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้องคือ คนที่ปฏิบัติ

ตามระเบียบบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพกฎหมาย เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความ เป็นระเบียบของสังคม

ขั้นที่ 5 สัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา

ขั้นนี้เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกสมควรจะปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคล ก่อนที่จะใช้เป็นมาตรฐานทางจริยธรรมได้ใช้ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบว่าสิ่งไหนผิดและสิ่ง ไหนถูก ในขั้นนี้การ “ถูก” “ผิด” ขึ้นอยู่กับค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่า จะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคล แต่เปิดให้มีการแก้ไข โดยคำนึงถึง ประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ 6 หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation)

ขั้นนี้เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อนมนุษย์ธรรม เพื่อ ความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นมโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

สำหรับพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 6 โคลเบิร์กและนักจิตวิทยาที่นำวิธีการวิจัย ของโคลเบิร์กไปใช้ พบว่ามีน้อยคนที่จะอยู่ในขั้นนี้ คือ 5-6 % ของผู้ใหญ่ (Sanborn, 1971) และ โดยทั่วไปเด็กในวัยหนึ่ง ๆ จะไม่อยู่ในระดับหรือขั้นใดขั้นหนึ่งของพัฒนาการทางจริยธรรมร้อย เปอร์เซนต์ เด็กเล็กส่วนมากมักจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับ 1 หรือขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 ตัวอย่างเช่น เด็กที่มีอายุ 7 ปี จำนวนร้อยละ 93 จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับที่ 1 หรือขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 จำนวนที่เหลือจะมีพัฒนาการทางจริยธรรม ในระดับที่ 2 (7 %) แต่จะไม่มีใครในวัยนี้ ที่มีพัฒนาการ ทางจริยธรรม ระดับที่ 3 เมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น จำนวนร้อยละที่มีพัฒนาการทาง จริยธรรมในระดับหนึ่ง หรือขั้นที่ 1 และที่ 2 จะลดลง และจำนวนร้อยละของเด็กที่มีพัฒนาการทาง จริยธรรม ในระดับที่ 2 และที่ 3 จะเพิ่มขึ้น เป็นต้นว่า เด็กอายุ 16 ปี จะมีพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับ 1 หรือขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 เพียง 15% และ 59% ของเด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมใน ระดับที่ 2 หรือขั้นที่ 3 และที่ 4 ส่วนจำนวนร้อยละที่เหลือจะมีพัฒนาการจริยธรรมระดับ 3 หรือขั้น ที่ 5 และที่ 6 (16%)

สรุปแล้ว โคลเบิร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับ แบ่งออกเป็น 2 ขั้น ถือว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นอย่างมีระเบียบ คือ เริ่ม จากขั้นที่ 1, 2, 3, 4, 5 และ 6 ตามลำดับ บุคคลทุกคนจะต้องผ่านพัฒนาการทางจริยธรรม ขั้นต้น ๆ ซึ่งเป็นรากฐานของพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นต่อไป และเมื่อผ่านแล้วก็ยากที่จะ กลับไปขั้นเดิมอีก (สุรางค์ ไคว้ตระกูล, 2533 : 65-72)

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการเจริญปัญญา

การบริหารจัดการเจริญปัญญา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ เน้นเรื่องการฝึกจิตเป็นสำคัญ การบริหารจัดการ และเจริญและเจริญปัญญาเป็นวิธีการดูแลและทำนุบำรุงจิตใจของมนุษย์ให้มีความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสครอบงำให้รู้จักละอายและเกรงกลัวต่อบาปกรรม โดยใช้วิธีการฝึกตามหลักสติปัญญา 4 จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติสัมปชัญญะดีเลิศและมีจิตมั่นคงได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งเป็นพื้นฐานในการเจริญปัญญา เพราะจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีการพูด การคิด และการกระทำที่ถูกต้องโดยอาศัยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เพื่อที่จิตและปัญญาของมนุษย์จะได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้น

1. ความหมายของการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการ ก็คือการรักษาคู่มือครองจิต การฝึกฝนอบรมจิต หรือการทำจิตให้สงบให้สะอาด ปราศจากความวุ่นวายเดือดร้อน ให้เข้มแข็ง ให้มีสุขภาพจิตดี และให้นำมาใช้ปฏิบัติงานได้ดี พุดง่าย ๆ ก็คือ “การพัฒนาจิต” นั่นเอง

การฝึกจิตบริหารจัดการนั้นมีคุณค่าต่อชีวิตมาก ถ้าเป็นนักเรียน นักเรียน นักศึกษา ก็สามารถเรียนหนังสือได้ผลดีเพิ่มขึ้น ได้คะแนนสูง เพราะมีจิตใจสงบ จึงทำให้มีความจำแม่นยำ และดีขึ้นกว่าเดิม ทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ไม่ค่อยผิดพลาด เพราะมีสติสมบูรณ์ขึ้น สามารถทำงานได้มากขึ้นและได้ผลดีอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เป็นคนมีอารมณ์เยือกเย็นมีความสุขใจได้มาก มีผิวพรรณผ่องใสมีจิตใจเบิกบานทำให้อยู่ในสังคมอย่างปกติสุข สามารถเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้อย่างใจเย็น รวมทั้งสามารถแก้ไขความยุ่งยากและความเคืองร้อนวุ่นวายในชีวิตได้ด้วยวิธีอันถูกต้อง สามารถกำจัดนิรโทษที่รบกวนจิตใจได้หรืออย่างน้อยก็ทำให้เบาบางลงได้ เป็นต้น

2. ความหมายของการเจริญปัญญา

การเจริญปัญญา หมายถึง การพัฒนาพลังอำนาจของการคิด การหยั่งรู้ รวมถึงการเพิ่มพูนความรู้ ตามเหตุผล ตามความเป็นจริงก่อนที่จะบริหารจัดการหรือปัญญาต้องมีขั้นตอนแรกตามคำสอนของพระพุทธองค์ คือ สติ หรือ สីลानุสติ การกำหนดให้ตนรักษาสีลเพื่อเจริญภาวนานั้น เป็นขั้นตอนแรกและสำคัญยิ่ง สติ หมายถึง ปกติ คือ การควบคุมกาย วาจา และใจให้เรียบร้อยดีงามเป็นปกติ เป็นการปฏิบัติเพื่อความสำรวมและเป็นระเบียบ สติระดับพื้นฐาน 5 ประการ ที่เรียกว่าเบญจศีล หรือนิจศีล หมายถึงศีลที่พึงรักษาประจำ ศีล 5 เน้นสาระที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น และธรรมที่สนับสนุนการปฏิบัติศีล 5 ได้สมบูรณ์ ได้แก่ เบญจธรรมหรือเบญจกัลยาธรรม ข้อกล่าวถึงผลดีของการรักษาศีลมีดังนี้คือ

2.1 ติดเขียนตนเองไม่ได้เมื่อรักษาศีล 5 แล้ว กาย วาจา ใจ ย่อมบริสุทธิย่อมเป็นที่
ยกย่องน่าภูมิใจ

2.2 วิญญูชนยกย่องสรรเสริญผู้มีศีลยกย่องให้การยอมรับว่าเป็นคนดี

2.3 ชื่อเสียงย่อมขจรขจาย ชื่อเสียงย่อมแพร่ไปเพราะความดีไม่สูญสลาย

2.4 เป็นผู้อย่างใจในสมาคมเพราะความประพฤติปฏิบัติถูกต้องตรงตามศีลที่ปฏิบัติ

2.5 มีความสง่างามอย่างแท้จริง เพราะความสำรวมใน กาย วาจา ใจ แล้ว

2.6 ร่ำรวยบุญ และเสวยผลอย่างภาคภูมิใจ เพราะความอุทิศสาหัสในการสร้างฐานะ
และมีสติในการใช้จ่ายทรัพย์ ย่อมมีฐานะดีขึ้นและเสวยผลโภคทรัพย์อย่างภาคภูมิใจ เพราะคนหา
มาด้วยความสุจริต

2.7 มีอนาคตที่เจริญรุ่งเรืองเพราะอาชีพที่ตนทำสุจริต

2.8 ได้รับสันติสุขที่แท้จริงเพราะมีความสงบทางกายวาจา และใจก่อให้เกิดความ
สงบที่แท้จริง

2.9 ตายอย่างมีสติด้วยความสงบ ไม่หลงเพื่อพบหรือทรมนทรมาย เพราะความ
ประพฤติที่ไม่สงบ

3. วิธีการที่ระลึกถึงศีลที่เป็นประโยชน์ได้แก่

3.1 ระลึกถึงตัวศีล เพราะเป็นประโยชน์ต่อคนและสังคม คือมีการสำรวมทั้ง กาย
วาจา และใจ สำหรับผู้มีศีลอินทรีย์ย่อมสังวรตลอดเวลา และเกิดสันติสุขกับชีวิตตนเอง

3.2 ระลึกถึงคนที่มิศีล ได้แก่ ครูบาอาจารย์ ที่อบรมสั่งสอนให้เราคิดละชั่ว ทำจิต
ให้ผ่องแผ้ว ตั้งแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พ่อแม่ ครูอาจารย์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นแรง
บันดาลใจให้เราประพฤติดีต่อไป

3.3 ระลึกถึงศีลในตัวเอง เป็นการสำรวจตรวจตรา ความเข้มแข็งของตนเอง เพราะ
ศีลเท่านั้นจะทำให้เราสู่ภพชาติที่เป็นสุข รักษาโภคทรัพย์ได้ และประการสำคัญสุดจะนำเราสู่
นิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตคนเราการเจริญสมาธิแบบมีศีล หรือที่เรียกว่าการเจริญสติลา
นุสติกรรมฐาน หมายถึงการปฏิบัติสมาธิโดยใช้ศีลเป็นอารมณ์หรือใช้ระลึกติดอยู่กับศีลไม่ให้
คลาดจากกัน ดังนี้ มีขั้นตอน คือ

3.3.1 การชำระศีลให้บริสุทธิ์ได้แก่ศีล 5, 8, 10, 227 เป็นต้น

3.3.2 เพื่อเตรียมการปฏิบัติ

3.3.3 ได้แก่ตัดข้อกังวลอื่น ๆ

3.3.4 เข้าอยู่ในที่สงบและสงัด

3.3.5 ตั้งใจมั่น

เริ่มพิจารณาขีด ตามที่คนปฏิบัติจนเห็นถึงการปฏิบัติดี เนื่องมาจากขีด แน่วแน่อยู่ เช่นนั้น ขันต่อไปมีจิตแนบแน่น เพื่อให้จิตสงบระงับตามลำดับ จนนิर्वรณสงบลง ถ้าจิตส่ายไป จะต้องเริ่มต้นที่การพิจารณาที่ศีลใหม่จนจิตของตนสงบนิ่งเพื่อก่อให้เกิดสมาธิและปัญญาในที่สุด

4. ความหมายและชนิดของสมาธิ

4.1 สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่งจิต หมายถึง การที่จิตกำหนดแน่วแน่ อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป หรืออาการที่จิตแนบแน่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนาน ๆ

4.2 ภาวะของสมาธิ คือ ภาวะของสมาธิไม่ดีไม่ชั่วในตัวเองแต่จะนำไปใช้ในทางใด ถ้าไม่ดีก็จะเป็นมิจฉาสมาธิ ถ้านำไปใช้กับสิ่งที่ดีงาม เรียกว่า สัมมาสมาธิ หรือสมาธิที่ถูกต้อง ระดับของสมาธิมี 3 ระดับคือ

4.2.1 ขลิกสมาธิ เป็นสมาธิชั่วคราว คนทั่วไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่นักเรียนใช้เรียนหนังสือได้ดี ในการทำงานและการเรียนได้ดี

4.2.2 อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิเฉียดฉาน หรือสมาธิจนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นระงับนิर्वรณได้ซึ่งเป็นอกุศลกรรมที่ทำให้จิตเศร้าหมองและทำให้ปัญญาอ่อนกำลัง

4.2.3 อัปปนาสมาธิ เป็นจิตสงบที่ตั้งมั่นแน่วแน่ หรือสมาธิที่แนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูง หรือความสงบในฉานระดับต่าง ๆ

4.3 ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ

4.3.1 แข็งแรงมีพลังมาก

4.3.2 สงบเรียบ ไม่เร่าร้อนไม่กระวนกระวาย

4.3.3 ไสกระจ่างไม่ขุ่นมัว

4.3.4 นุ่มนวล ไม่เกรียด ไม่กระด้าง ไม่วุ่นวาย

5. ความมุ่งหมายของการปฏิบัติสมาธิแบบสมณะกรรมฐาน คือ

5.1 เพื่อบังคับจิตให้สงบ ปราศจากกิเลส ได้รับความสุขสงบ ซึ่งจะเกิดในเวลาที่จะเป็นสมาธิ

5.2 เพื่อทำให้จิตมีความบริสุทธิ์มีพลังในการหยั่งรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

6. ประโยชน์ของสมาธิ

ประโยชน์ของสมาธินั้นอาจกล่าวได้ว่ามีมากมายมหาศาลทั้งต่อการทำงาน ชีวิตประจำวัน การเรียนศึกษาหาความรู้ การพัฒนาบุคลิกภาพ ต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตต่อ

จุดหมายหรืออุดมคติของศาสนา ได้แก่ ประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความสำเร็จ
อย่างมีประสิทธิภาพเช่น

6.1 การศึกษาเล่าเรียน จิตที่เป็นสมาธิจะมีความสงบตั้งมั่นแน่วแน่ของจิต ไม่
ฟุ้งซ่าน ไม่มีสิ่งมัวหมองกีดขวาง จึงสามารถศึกษาเข้าใจได้รวดเร็ว และศึกษาได้มาก มี
คุณภาพสูง

6.2 การทำงาน จิตที่เป็นสมาธิช่วยจัดลำดับงาน มีความเพียร สงบมุ่งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน
ทำให้ทำงานได้สำเร็จ ทำได้มากและรวดเร็ว เพราะมีใจจดจ่อ สงบ มั่นมีความเพียรและกำลังใจ
แข็งแกร่ง ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน สมาธิมีประโยชน์อย่างยิ่งในการดำเนิน
ชีวิตประจำวันมากได้แก่

6.2.1 ทำจิตใจให้ผ่อนคลายสบายหายเครียด

6.2.2 ทำให้ไม่วิตกกังวลกลัวภัยจากภยันตราย

6.2.3 นอนหลับง่ายหลับสนิทกำหนดเวลาหลับและตื่นได้ตามต้องการ

6.2.4 จิตใจว่องไวกระฉับกระเฉงตัดสินใจได้ดี

6.2.5 มีความเพียรพยายามมีจิตใจแน่วแน่ในจุดหมายมีความใฝ่สัมฤทธิ์สูง

6.2.6 มีสติสัมปชัญญะ ยับยั้งชั่งใจได้ดี รู้เท่าทันประสบการณ์ที่เกิดขึ้นและ

เป็นไป

6.2.7 ส่งเสริมความจำให้จำได้แม่นยำยืนยาวขึ้นสมรรถนะของสมองเพิ่มพูนขึ้น

7. ปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนา

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ปัญญา เป็นกุญแจสำคัญที่จะสามารถไขไปสู่ความ
เป็น พุทธ คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งครูพึงศึกษาวิธีการเรียนรู้ และวิธีการสอนที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ จะเห็นได้ว่า บุคคลจะสามารถบรรลุสภาพของการมีปัญญาได้ต้องศึกษา
ทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้แบบในพุทธศาสนาต้องมีตัวปัญญาดำวยเสมอ
(สุมน อมรวิรัตน์, 2538 : 20) การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการวิเคราะห์ตนให้มีความรู้ความ
เข้าใจสาระที่แท้ของความเป็นมนุษย์ และลดความเห็นแก่ตัวสิ่งสำคัญที่จะทำให้การศึกษามีผลดัง
กล่าวคือ การเสนอโดยการสร้างปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นต้นสุดของกระบวนการพัฒนาปัญญาที่
มีเหตุผล ทำให้เกิดความรู้ลึกซึ้งเข้าใจในเหตุผลนั้นว่ามีคุณค่าและสามารถพิสูจน์ได้จริง จึงมี
ความเชื่อในคำสอนที่ดีโดยครูผู้เป็นกัลยาณมิตร ทำให้ศิษย์มีฉันทะ พึงใจใฝ่รู้คำสอน ความ
ศรัทธา ทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความปีติ ไปจนถึงความสงบเยือกเย็นสามารถรู้เห็นจริงต่อไปได้ด้วย
ปัญญาของตนเอง (ประภาศรี สีหอำไพ, 2538 : 58)

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 20 (2541 : 11-14) การสร้างปัญญาของผู้เรียนอาศัยปัจจัยเกื้อกูล 2 ประการ คือ โยนิโสมนสิการและความมีกัลยาณมิตร ในการพัฒนาปัญญาต้องอาศัย ไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบการฝึกอบรมประกอบด้วย

อริสีลสิกขา (ศีล) คือข้อปฏิบัติสำหรับอบรมในทางความประพฤติ

อริจิตตสิกขา (สมาธิ) คือข้อปฏิบัติสำหรับอบรมเพื่อให้เกิดสมาธิ

อริปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง

(พระศรีวิสุทธิกวี, 2530 : 22)

อริจิตตสิกขา คือสติปัญญานับเป็นการปฏิบัติเพื่อใช้สติเป็นที่ตั้งมั่นให้บังเกิดผลดี สติปัญญานี้มี 4 ประการคือ

1. กายานุปัสสนา คือการพิจารณากาย หรือตามดูรู้ทันกาย
2. เวทนานุปัสสนา คือตามดูรู้ทันเวทนา หรือความรู้สึก
3. จิตตานุปัสสนา คือตามดูรู้ทันจิต
4. ธัมมานุปัสสนา คือตามดูรู้ทันธรรม (ความจริง) (พระเทพเวที, 2532 : 811)

กระบวนการที่ทำให้เกิดปัญญาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ คือ การทำความเข้าใจถูกต้อง มี 2 ระดับคือ ธัมมัสสกตาสัมมาทิฐิ เป็นสัมมาทิฐิระดับโลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม เป็นความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม สัจจานุโลกปัญญาเป็นสัมมาทิฐิแนวโลกุตระ เป็นขั้นสังขธรรมเป็นความรู้ความเข้าใจ สอดคล้องกับความเป็นจริงแห่งธรรม ปัจจัยแห่งการเกิดสัมมาทิฐิมี 2 อย่างคือ เสียงจากที่อื่นหรือการกระตุ้นชักจูงภายนอก และการทำในใจโดยแยกคายเป็น การศึกษาอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบตามแนวทางของปัญญา (พระราชาวงษ์นี้, 2530 : 142-158)

ปัญญาตามความหมายในพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพุทธศาสตร์ กล่าวว่า ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่งและความเข้าใจในสภาวะสาเหตุ ปัจจัยผล และสภาวะที่เป็นจริง ตลอดจนความสามารถในการคิดอย่างแยกคายเป็น จนเกิดความกระจ่างประจักษ์จริงนำไปสู่การทำลายความเขลาทั้งปวง ปัญญาเกิดได้หลายวิธี ได้แก่

1. ปัญญาที่เกิดพร้อมกับชีวิต (สหชาติปัญญา) คือปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ได้แก่ ความสามารถ เชาวปัญญา ความถนัด ความสนใจ และพรสวรรค์ของบุคคล
2. ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาการเรียนรู้ (โยคปัญญา) ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการสดับตรับฟัง การเล่าเรียน (สุคตมยปัญญา)
3. ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตามยปัญญา)
4. ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ (ภาวนามยปัญญา) (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530 : 56)

7.1 กระบวนการพัฒนาปัญญาทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาเบื้องต้นประกอบที่สำคัญคือ ความรู้ สถิติปัญญา และการคิด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน กล่าวคือ สถิติปัญญาเป็นเรื่องของคุณภาพภายในตัวคน ซึ่งขึ้นอยู่กับอินทรีย์และสิ่งแวดล้อมแรก ๆ ของชีวิต การคิดเป็นทักษะในการดำเนินการให้สถิติปัญญาแสดงออกต่อประสบการณ์ ส่วนความรู้ คือข้อมูลข่าวสารที่เป็นทรัพยากรเบื้องต้นที่นำไปสู่การใช้ความคิด เพราะการที่จะคิดใคร่ครวญ โดยปราศจากข้อมูลย่อมเป็นไปไม่ได้ (เขตการศึกษา 5. 2534 : 8) ซึ่งสอดคล้องกับ หลักปฏิบัติธรรมทาง พุทธศาสนาเป็นที่ยืนยัน ว่าองค์ประกอบทั้ง 3 มีความสัมพันธ์กัน คือ การคิดเป็นกิจกรรมทางจิตที่มีบทบาทต่อการพัฒนาปัญญาเป็นอย่างยิ่ง การคิดเป็นกลไกอันซับซ้อน ต้องอาศัย ความรู้หรือประสบการณ์ที่สะสมไว้มาใช้เป็นแนวทาง (วิไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2528 : 136)

การพัฒนาปัญญาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์ เกิดความรู้ ความคิด ความเห็น ความดำริ ที่ถูกที่ชอบอันเป็นแก่นสารและพลังหนุนให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องตามทำนองคลองธรรมต่อไปซึ่ง พระราชวรมุนี (2530 : 142-158) ได้อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาปัญญาภายในตัวบุคคลว่าพึงพิจารณาโดยสัมพันธ์กับวิธีทำให้ปัญญา 3 วิธี คือ

1. สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียน หรือถ่ายทอดกันมา
2. จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง
3. ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติฝึกหัดอบรม

นอกจากนี้ยังมีกิจที่ต้องประกอบในกระบวนการพัฒนาปัญญา คือ

การฟัง ซักถาม สอบค้น (สวณะ และบริพจน)
 การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)

การสังเกต ใฝ่ดูอย่างพิจารณา (ปีสสนะ หรือนิขฆาน)

การพิจารณาโดยแยกกาย (โยนิโนมนสิการ)

การหาเหตุผล (ตุลนา)

การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทำให้มาก (อเสวนะ ภาวนา และพหุลีกรรม)

การพัฒนาปัญญาสามารถพัฒนาได้ทั้งในระบบของปัญญาสำหรับสามัญชน (โลกีย์ปัญญา) และปัญญาระดับสูงของพระอริยเจ้า (โลกุตตรปัญญา) เป็นปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอดในสรรพสิ่งเป็นความรู้สูงสุด ที่ไม่ต้องการรู้อีกต่อไป กระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสนา มี 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 สัญญา เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และเรียนรู้จากการกระทำ ลองผิดลองถูก ซึ่งยังไม่มี การพิสูจน์ว่าความรู้นั้นสมบูรณ์เพียงใด จัดเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานของการพัฒนาปัญญา

ขั้นที่ 2 ศรัทธา เป็นการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากบุคคลได้ตระหนักว่าความรู้พื้นฐานที่มีนั้นไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่เจริญได้ จำเป็นต้องได้รับการฝึกหัดอบรมจึงเกิดความพอใจที่จะเรียน เกิดความเลื่อมใสในตัวผู้สอน เกิดความเชื่อในเหตุผลของคำสอนนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 สัมมาทิฐิ ปัญญาที่เกิดขึ้นในขั้นนี้ทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในหลักการค่านิยมที่กำหนดชี้แนวทางในการปฏิบัติของตน ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความรู้โดยวิธีการ ฟังการดู การสังเกต การสนทนา และจากประสบการณ์ที่มีอยู่รวบรวมความรู้มาคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรอง กัดั่นกรองจนเกิดปัญญาสรุปเป็นความเห็นของตนได้

ขั้นที่ 4 สัมมาญาณ เป็นปัญญาที่มองเห็นตามสภาวะที่เป็นจริงของชีวิตโดยแท้สามารถชำระจิตของบุคคลให้บรรลุถึงความสงบที่แท้จริง เป็นปัญญาที่กระจ่างชัดลึกซึ้งผุด โพล่งสว่างแจ้งขึ้นเรียกว่า ความหยั่งรู้ ซึ่งเกิดจากความศรัทธา เลื่อมใส การฝึกหัดอบรมและการ คิดค้นโดยแยกกายด้วยตนเอง

เมื่อบุคคลสามารถผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาถึงขั้นที่ 4 ก็พร้อมที่จะก้าวไปสู่ ความเป็นอิสระ บรรลุจุดประสงค์ของการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา คือ สัมมาวิมุตตินั้นเองสรุป ได้ดังนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530 : 59-61)

แผนภูมิที่ 2 การพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา

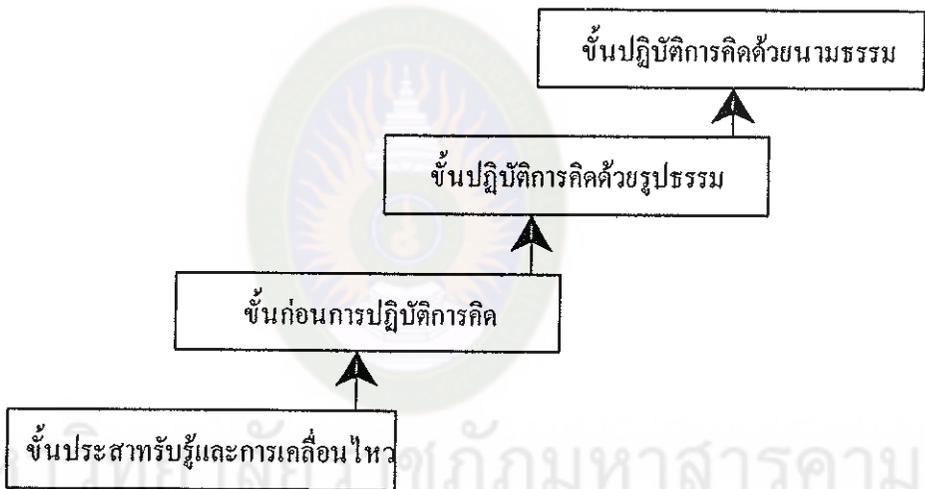
ที่มา : สุมน อมรวิวัฒน์, 2530 : 61

ในด้านจิตวิทยาได้แบ่งขั้นการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ไว้ดังนี้ เพียเจท์ ได้แบ่งขั้น การพัฒนาปัญญาของมนุษย์ออกเป็น 4 ขั้นใหญ่ ๆ คือ (ประสาธ อิศรปริศา, 2523 : 122-123)

1. ขั้นประสาทรับรู้และการเคลื่อนไหว อายุระหว่างแรกเกิดถึง 2 ปี ระยะนี้เด็ก จะมีปฏิกริยาต่อสภาพจริง ๆ รอบตัว เด็กจะรับรู้เฉพาะสิ่งที่ป็นรูปธรรมเท่านั้น
2. ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด อายุระหว่าง 2-7 ปี ระยะนี้เด็กจะเริ่มใช้สัญลักษณ์แทน สิ่งของความคิดของเด็กจะขึ้นอยู่กับ การรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดแบบใช้เหตุผลคิด ย้อนกลับได้ เด็กจะเริ่มใช้ภาษาและแยกสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้

3. ขั้นการคิดด้วยรูปธรรม อายุระหว่าง 7-11 ปี เป็นขั้นที่ความคิดและสติปัญญา ก้าวหน้ามาก เด็กสามารถเข้าใจความคงตัวของสิ่งของได้ แม้วารูปร่างจะเปลี่ยนไป เด็กสามารถ คิดได้อย่างกว้างขวาง สามารถคิดย้อนกลับและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ ความสามารถนี้เป็น รากฐานสำหรับการพัฒนาสติปัญญาและการคิดในขั้นต่อไป

4. ขั้นการคิดด้วยรูปธรรม อายุระหว่าง 11-12 ปี เด็กสามารถคิดหาเหตุผล นอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ สามารถตั้งสมมติฐานและทดสอบโดยอาศัยเหตุผล พร้อมทั้งเห็นว่าความ เป็นจริงที่เห็นได้ไม่สำคัญเท่ากับการคิดถึงสิ่งที่จะเป็นไปได้ เด็กจะมีการคิดเป็นเหตุเป็นผลไม่เชื่อ อะไรง่าย ๆ สามารถคิดได้เองโดยไม่ต้องเห็นของจริง จากลำดับขั้นตอนการพัฒนาปัญญา สามารถแสดงอย่างง่าย ๆ ดังรูปภาพ

แผนภูมิที่ 3 แสดงการพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ตามวิธีการของ เพียเจท์

ที่มา: (ประสาท อิศรปริดา, 2523 : 123)

กลยุทธ์การพัฒนา

1. การประชุม

1.1 ความหมายของการประชุม

ขนิษฐา จิตรอรุณ (2540 : 11-2) ได้ให้ความหมายของการประชุมว่า การประชุม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาร่วมปรึกษาหารือและแสดงความคิดเห็นเพื่อร่วมกันคิด อย่างมีวัตถุประสงค์ มีระเบียบวิธี ตามสถานที่และเวลาที่กำหนดไว้

สมคิด บางโม (2539 : 149) ได้ให้ความหมายของการประชุมว่า หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาร่วมปรึกษาหารือเพื่อกระทำกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ในการประชุมแต่ละครั้งนั้นจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการคือ กลุ่มบุคคล กิจกรรมของกลุ่ม วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการประชุม ระเบียบวิธีที่ใช้ในการประชุม สถานที่ดำเนินการประชุม และเวลาที่ประชุม

1.2 วัตถุประสงค์ของการประชุม

ปัจจุบันการทำงานเป็นคณะบุคคลหรือทำงานเป็นกลุ่มเป็นเรื่องปกติที่พบเห็นโดยทั่วไป การทำงานเป็นกลุ่มจำเป็นต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกัน มีความเข้าใจตรงกัน จึงจะทำให้ทำงานสำเร็จตามเป้าหมาย การจัดการประชุมนั้นนอกจากจะทำให้สมาชิกมีความเข้าใจตรงกันแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์อื่น ๆ อีกหลายประการดังนี้

- 1.2.1 เพื่อให้คำแนะนำแก่สมาชิก โดยผู้บริหารหรือหัวหน้ากลุ่มหรือผู้เชี่ยวชาญ
  - 1.2.2 เพื่อให้มีการตัดสินใจหรือเจรจาตกลงใจโดยใช้ข้อมูลจากสมาชิก
  - 1.2.3 เพื่อประสานงานระหว่างบุคคลหรือฝ่ายต่าง ๆ
  - 1.2.4 เพื่อระดมความคิดเป็นการสร้างสรรค์
  - 1.2.5 เพื่อประหยัดเวลาในการตัดสินใจสั่งการ
  - 1.2.6 เพื่อกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน
  - 1.2.7 เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนข้อมูลข่าวสาร
  - 1.2.8 เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของบุคลากรในหน่วยงาน
- ## 1.3 รูปแบบของการประชุม

การประชุมแต่ละครั้งผู้จัดการประชุมจะต้องทราบวัตถุประสงค์ของการประชุมให้ชัดเจนและสามารถจัดรูปแบบของการประชุม เพื่อให้การประชุมนั้นดำเนินไปสู่เป้าหมาย ดังนั้น การเลือกรูปแบบของการประชุมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการประชุม ผู้รับผิดชอบการประชุมจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องรูปแบบของการประชุมเป็นอย่างดี การประชุมมีการจัดประเภทออกเป็นหลายแบบในที่นี้ขอแยกออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ดังนี้

1.3.1 รูปแบบการประชุมที่เน้นวัตถุประสงค์ การประชุมแบบนี้อาจแบ่งออกได้ดังนี้

1) การประชุมเพื่อให้ข่าวสาร เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้ข้อมูล และข้อเท็จจริง เพื่อให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับนโยบาย

2) การประชุมเพื่อให้เหตุผล เป็นการประชุมระดับสูงเพื่อให้เหตุผลของการตัดสินใจบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อผู้ปฏิบัติ เช่น การโยกย้าย การแต่งตั้งบุคคลดำรงตำแหน่งต่าง ๆ การมอบงานให้ทำเป็นต้น

3) การประชุมเพื่อวางแผนกลยุทธ์ เป็นการประชุมเพื่อการวางแผนปฏิบัติงาน

4) การประชุมเพื่อแก้ปัญหาและตัดสินใจ มักเป็นการประชุมที่ใช้ระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อการแก้ปัญหาแต่ละวัน

5) การประชุมเพื่อปรึกษาหารือเป็นคณะ (Staff conference) เป็นการประชุมของคณะกรรมการการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามแผนและคำสั่ง

6) การประชุมเพื่อประเมินผล เป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของแผนที่กำหนดไว้ว่าได้ปฏิบัติไปแล้วเพียงใด เป็นการให้ข้อมูลแก่ผู้บังคับบัญชา

7) การประชุมเพื่อฝึกอบรม เป็นการประชุมเพื่อให้สมาชิกได้รับความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดี เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

8) การประชุมเพื่อการประกอบพิธีต่าง ๆ มักเน้นความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ความสนุกสนานและสร้างบรรยากาศที่ดี

1.3.2 แบบการประชุมที่เน้นวิธีการจัดการประชุม การประชุมในรูปแบบนี้จัดรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ของการประชุม ตามคุณสมบัติ และจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม มักมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไป วิธีการจัดประชุมแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1) การประชุมกลุ่มเล็กหรือกลุ่มย่อย ๆ การประชุมกลุ่มเล็กมีสมาชิกไม่มากนักประมาณ 5 – 20 คน ส่วนมากจะเป็นการประชุมคณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อปรึกษาหารือหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีการจัดได้หลายลักษณะเรียกชื่อต่างกันไป การประชุมกลุ่มเล็กไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก เมื่อเริ่มประชุมควรเลือกประธาน 1 คน สำหรับดำเนินการประชุมและเลขานุการ 1 คน สำหรับจดบันทึกข้อสรุปของการประชุมก็พอแล้ว การประชุมกลุ่มเล็กมีการเรียกชื่อต่าง ๆ กันดังนี้

1.1) การประชุมคณะกรรมการ (committee) เป็นการประชุมกลุ่มผู้ทำงานที่ได้รับการแต่งตั้งเพื่อปรึกษาหารือกำหนดแนวทางปฏิบัติและแบ่งงานกันรับผิดชอบ หรือเพื่อแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง มีการบันทึกการประชุมเป็นทางการ มีประธานและเลขานุการของการประชุม บางครั้งใช้เวลาประชุมยาวนานมาก

1.2) การอภิปรายกลุ่มย่อย (buzz session) เป็นการรวมกลุ่มของผู้ประชุมเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยให้สมาชิกที่นั่งแถวเดียวกันจัดคู่รวมกลุ่มกัน 2 – 4 คน ให้เวลา

ปรึกษาหารือหรือเสนอความคิดเห็นในเวลาสั้น ๆ ทำให้มีความกระตือรือร้นที่จะต้องริบแสดงความคิดเห็น เนื่องจากกลุ่มอยู่ใกล้กันมากจึงมีเสียงรบกวนกันเสมอ

1.3) การประชุมกลุ่มย่อยแบบฟิลลิป 6 – 6 (phillip 6 – 6) เป็นการประชุมกลุ่มย่อยที่จับกลุ่มกันอย่างรวดเร็ว โดยสมาชิกไม่ต้องย้ายที่นั่ง ให้คนที่นั่งอยู่แถวหน้า 3 คน หันกลับไปรวมกับแถวหลัง 3 คน ก็จะมีสมาชิกเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มละ 6 คน กำหนดเวลาในการอภิปรายสั้น ๆ 6 นาที ให้สมาชิกแต่ละคนออกความคิดเห็นได้คนละ 1 นาที รวมความคิดเห็นเสนอต่อที่ประชุมใหญ่

1.4) การประชุมกลุ่มแบบฮัคเคิลด์กรุป (the huddled group) เป็นการสร้างกลุ่มย่อยโดยใช้วิธีนับให้สมาชิกที่กระจายกันอยู่ ได้มาเข้าเป็นกลุ่มย่อย ๆ เช่นต้องการ 6 กลุ่มย่อย ก็ให้นับหนึ่งถึงหกไปเรื่อย ๆ แล้วให้พวกที่นับเหมือนกันมารวมกันเป็นกลุ่ม วิธีนี้แต่ละกลุ่มอาจมีสมาชิกหลายคนแล้วให้อภิปรายหรือทำกิจกรรมตามต้องการ

1.5) การประชุมกลุ่มแบบนีกรุป (knee group) เป็นการประชุมกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มละ 3 – 5 คน ให้มีโอกาสอภิปรายกันอย่างใกล้ชิดเหมือนจับเข่าคุยกัน เพื่อให้เกิดความสนิทสนมและได้ข้อสรุปที่รวดเร็วขึ้น

1.6) การประชุมแบบซินดิเคต (syndicate) เป็นการประชุมกลุ่มย่อยของบุคคลที่มีอาชีพเดียวกัน มีหน้าที่การงาน หรือมีปัญหาอย่างเดียวกัน เพื่อปรึกษาหารือหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแก้ปัญหามาแล้วนำข้อสรุปเสนอที่ประชุมใหญ่

1.7) การระดมสมอง (brain storming) เป็นการประชุมกลุ่มที่มีสมาชิกไม่เกิน 15 คน เพื่อให้ทุกคนเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและจดข้อเสนอไว้ทุกคน ไม่มีการดีว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือ ไม่ถูก ซึ่งจะรวบรวมไปวิเคราะห์ภายหลัง

1.8) การประชุมแบบเชอควิลาร์ เรสพอนส์ (circular response) เป็นการประชุมกลุ่มย่อยที่ให้สมาชิกทุกคนพูดหรือเสนอความคิดเห็นเรียงกันไปตามลำดับ โดยให้แต่ละคนมีโอกาสพูดเพียงครั้งเดียวในแต่ละรอบ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสพูดโดยทั่วถึง

2) การประชุมกลุ่มใหญ่ เป็นการประชุมที่มีสมาชิกจำนวนมาก ๆ นิยมจัดประชุมเป็นทางการ ส่วนมากเป็นการประชุมเพื่อบอกกล่าวหรือแจ้งให้ทราบ เช่นแถลงนโยบาย แนวปฏิบัติผลการดำเนินงาน ให้ความรู้ ฝึกอบรม เป็นต้น จำนวนสมาชิกผู้เข้าประชุมตั้งแต่ 20 คนขึ้นไปจนถึงจำนวนเป็นร้อย การประชุมแบบนี้มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันดังนี้

2.1) การประชุมปรึกษาหารือ (conference) เป็นการประชุมเพื่อรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มบุคคล ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างเดียวกันหรือมีหน้าที่การงานอย่างเดียวกัน สมาชิกที่เข้าร่วมประชุมมีตั้งแต่ 4 – 5 คน ขึ้นไปจนถึงจำนวนมาก ๆ ไม่จำกัด เช่น

การประชุมพรรคการเมือง การประชุมกรรมการที่มีขนาดใหญ่ การประชุมสันนิบาตสหกรณ์ เป็นต้น มีประธานและเลขานุการจดบันทึกการประชุม

2.2) การประชุมทางวิชาการ (symposium) บางแห่งเรียกว่าการประชุมปาฐกถา เป็นการประชุมทางวิชาการที่มุ่งเน้นให้ความรู้ ความคิดใหม่ ๆ หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือทำงานในด้านเดียวกัน ดำเนินการประชุมโดยวิทยากร 2 – 6 คน บรรยายให้ความรู้หรือเสนอความรู้ใหม่ โดยมีพิธีกร แล้วเปิดโอกาสให้สมาชิกซักถามหรืออภิปรายเพิ่มเติม

2.3) การประชุมใหญ่ (convention) เป็นการประชุมของผู้แทนที่เป็นทางการจากหน่วยงานในองค์กรใหญ่ ๆ อาจเป็นผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหน่วยงานหรือเป็นตัวแทนก็ได้ เรื่องที่ประชุมจะเกี่ยวกับนโยบายแนวปฏิบัติหรือการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในเรื่องใด ๆ เช่น การประชุมผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศ การประชุมหัวหน้าสาขาของพรรคการเมือง การประชุมผู้ถือหุ้นบริษัท เป็นต้น

2.4) การประชุมสัมมนา (seminar) เป็นการประชุมของบุคคลที่มีหน้าที่การงานอย่างเดียวกัน หรือมีปัญหาอย่างเดียวกัน เพื่อให้ทราบแนวทางปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ เช่น การสัมมนาผู้จัดการฝ่ายต่าง ๆ เป็นต้น ผู้เข้าร่วมสัมมนาจะเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ นั่นคือต้องร่วมแสดงความคิดเห็นกับสมาชิกอื่น ๆ

2.5) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (work shop) เป็นการประชุมที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าประชุมได้รับประสบการณ์ และสามารถนำประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ หรือมุ่งสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดขึ้นในการประชุมเพื่อนำกลับไปใช้ ณ หน่วยงานเดิมของตน เช่น ฝึกปฏิบัติการใช้เครื่องมือหรือร่วมกันสร้างคู่มือการปฏิบัติงาน เป็นต้น

3) การประชุมกลุ่มผสม ในการประชุมบางครั้งใช้ทั้งการประชุมแบบกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็ก ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมรับรู้อย่างทั่วถึง ส่วนมากมักเป็นการประชุมทางวิชาการหรือการประชุมอบรม รูปแบบของการประชุมกลุ่มผสม มีขั้นตอนดังนี้

3.1) ระยะเวลาของการประชุม เป็นการประชุมแบบกลุ่มใหญ่ จัดที่ห้องแบบห้องประชุม เป็นช่วงของการประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน หรือปูพื้นฐานความรู้ให้ใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในแนวเดียวกัน

3.2) ระยะเวลาของการประชุม แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 5 – 10 คน แล้วแต่จำนวนสมาชิกทั้งหมดหรือจำนวนหัวข้อที่จะต้องอภิปรายหาข้อสรุป จัดหัวข้อให้แต่ละกลุ่มนำไปอภิปรายหาข้อสรุป โดยในแต่ละกลุ่มควรให้เพียงหัวข้อเดียวจะเหมาะสมที่สุด

3.3) ระยะเวลาสุดท้ายของการประชุม เป็นการประชุมแบบกลุ่มใหญ่ จัดที่ นั่งแบบห้องประชุม ให้แต่ละกลุ่มนำข้อสรุปมารายงานเสนอต่อที่ประชุม มีการอภิปรายซักถามเพิ่มเติมในที่ประชุมใหญ่ อาจมีการสรุปเป็นความเห็นของที่ประชุมใหญ่ด้วย (สมคิด บางโม. 2539 : 150)

1.4 เทคนิคที่ใช้ในการประชุม

เพื่อให้การประชุมประสบผลดีหรือมีประสิทธิภาพ จึงได้มีการนำเทคนิคหรือวิธีการต่าง ๆ มาใช้ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.4.1 การเสนอเรื่องหรือบรรยายหน้าที่ประชุม อาจใช้เทคนิคดังนี้

1) การบรรยาย (Lecture) เป็นรายบุคคล เป็นการบรรยายโดยประธานการประชุมหรือวิทยากรเพียงผู้เดียว ซึ่งผู้บรรยายจะต้องทำให้เรื่องราวที่บรรยายนั้นมีความชัดเจน มีการลำดับเนื้อหา มีการเน้นหรือสรุปสาระสำคัญ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนการยกตัวอย่างหรือมีข้อมูล มีหลักฐานเพื่อให้เกิดความเชื่อถือ นอกจากนี้ผู้บรรยายอาจใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบการบรรยายของตนด้วย แต่ผู้บรรยายนี้ มักใช้ในการประชุมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารและการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ จึงมีการนำมาใช้มากในการประชุมของหน่วยงานทั่ว ๆ ไป

2) การอภิปรายหมู่ (Panel Discussion) บางทีเรียกว่าเป็นการอภิปรายเป็นคณะ โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญหลายคน (ประมาณ 2-5 คน) มาช่วยกันอภิปราย แสดงความคิดเห็นต่อหน้าที่ประชุม ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามที่กำหนดไว้แล้ว โดยมีผู้ดำเนินการอภิปราย (Moderator) เป็นผู้เชื่อมโยงลำดับการพูด รวมทั้งช่วยสรุปและตั้งปัญหาถาม การอภิปรายของผู้ทรงคุณวุฒินี้ ต่างมีความเป็นอิสระในการแสดงทรรศนะของตน ดังนั้น จึงอาจมีการอภิปรายคัดค้านหรือสนับสนุนกันเองก็ได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังได้ทราบทรรศนะของผู้อภิปรายแต่ละคนได้อย่างกว้างขวาง

3) การอภิปรายกึ่งสัมภาษณ์ (Colloquy) บางทีเรียกการอภิปรายหมู่แบบ ปลูกฉวีลีลา เป็นการจัดอภิปรายคล้ายกับการอภิปรายหมู่ ซึ่งคัดแปลงมาจากการอภิปรายหมู่ นั้นเอง โดยจัดให้มีกลุ่มตัวแทนของผู้ฟังขึ้นไปทำหน้าที่ตั้งปัญหาถามผู้เชี่ยวชาญให้ช่วยตอบ จึงเป็นการถามและตอบปัญหากับผู้ฟังได้อย่างละเอียด ผู้ดำเนินการอภิปรายจะมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้สมาชิกเขียนปัญหาผ่านตัวแทน ให้ช่วยถามแทนตน รวมทั้งการช่วยตอบคำถามนั้นก็

4) การอภิปรายซักถาม (Panel Forum) เป็นการอภิปรายซักถามหลังจากการอภิปรายกลุ่มจบลง โดยผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรจะเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ซักถามปัญหาและมีส่วนร่วมในการอภิปรายอย่างอิสระและเปิดเผย การซักถามจะเป็นไปโดยตรงระหว่างผู้ถามและผู้ตอบ

โดยไม่ต้องผ่านผู้ดำเนินการอภิปราย ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และมีลักษณะเป็นการพูดคุยแบบไม่ต้องมีพิธีการ

5) การบรรยายเป็นคณะ (Symposium) เป็นการประชุมซึ่งประกอบด้วย คณะผู้เชี่ยวชาญ (ประมาณ 2 – 5) มาร่วมกันบรรยายภายใต้หัวข้อใหญ่เดียวกัน โดยผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้นได้ทำความตกลงแบ่งหัวข้อใหญ่นั้นเป็นหัวข้อย่อย แต่ละคนรับผิดชอบในการบรรยายเฉพาะหัวข้อของตน โดยมีพิธีการเป็นผู้เชื่อมโยงและประสานงานเรื่องราวให้ผู้ฟังเข้าใจดียิ่งขึ้น หลังจากนั้นก็จะเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ร่วมซักถามปัญหาต่างๆ การประชุมแบบนี้ มักจะเรียกชื่ออย่างหนึ่งว่าการประชุมทางวิชาการ

1.4.2 การอภิปรายกลุ่ม (Discussion) เป็นลักษณะของการประชุมที่มุ่งให้สมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง มีโอกาสเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ โดยมีประธานหรือผู้นำการประชุมเป็นสื่อกลางในการอภิปราย ซึ่งอาจเสร็จสิ้นการอภิปรายด้วยการลงมติหรือไม่ลงมติก็ได้ เทคนิคการอภิปรายมีหลายวิธี เช่น

1) Group discussion หรือการอภิปรายกลุ่ม เป็นเทคนิคที่ใช้การอภิปรายเป็นหลัก โดยแบ่งประชุมใหญ่ออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ (ประมาณ 6 – 20 คน) เพื่อให้มีโอกาสพูดและแสดงความคิดเห็นได้มากกว่าการอภิปรายในที่ประชุมใหญ่ สามารถใช้ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในลักษณะที่ใช้ตามลำพังและใช้ร่วมกับวิธีการอื่น

2) Phillip 66 เป็นเทคนิคที่ J. Donald Phillip เป็นผู้คิดนำมาใช้ในการประชุม ที่มีผู้ร่วมประชุมเป็นจำนวนมาก แต่ต้องการให้ได้มติหรือความคิดเห็นในเวลาอันรวดเร็ว จึงแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งนิยมใช้ 6 คน ต่อ 1 โต๊ะ หรือผู้นั่งแถวหน้า 3 คน หันไปจับกลุ่มกับผู้ที่นั่งแถวหลัง 3 คน รวมเป็นกลุ่มละ 6 คน แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ และใช้เวลาอภิปรายประมาณ 6 นาที (ถ้าไม่เสร็จอาจต่อเวลาให้อีก 3 นาที) เพื่อพิจารณาเลือกปัญหาหรือข้อคิดเห็นที่ดีที่สุดเสนอต่อที่ประชุม เทคนิคนี้เรียกว่า Phillip 66 ตามชื่อของผู้คิดริเริ่ม

3) Buzz group หรือ Buzz session เป็นเทคนิคการอภิปรายที่แบ่งกลุ่มใหญ่ ออกเป็นกลุ่มย่อยอีกวิธีหนึ่ง คล้ายกลับวิธี Phillip 66 ต่างกันแต่ว่า วิธีการนี้ให้ผู้เข้าประชุมที่นั่งอยู่ในแถวเดียวกัน แบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มละ 2 คน ไม่ต้องมีประธานกลุ่มแต่ให้ตกลงกันว่าใครจะเป็นผู้เสนอผลการประชุม ถ้าผู้ประชุมมีจำนวนมาก จะมีเสียงปรึกษากันหึ่ง ๆ คล้ายเสียงผึ้ง จึงเรียกว่า Phillip 66

4) Knee group เป็นการแบ่งกลุ่มขนาดเล็กเหมือนกับการ “จับเข่าคุยกัน” คือให้สมาชิกกลุ่มประมาณ 3 – 5 คน นั่งชิดกัน ให้หัวเข่าชนกัน เพื่อให้เกิดความสนิทสนมและรวบรวมปัญหาให้เร็วเข้า

5) Circular response หรือเทคนิคการเวียนปัญหา เป็นวิธีการที่ Edward c. Lindeman เป็นผู้คิดริเริ่มนำมาใช้ในการอภิปรายแบบโต้เถียงกัน เพื่อแก้ปัญหาคนขี้อายไม่ชอบผู้ โดยประธานจะขอให้ผู้นั่งทางขวามือของประธานเป็นผู้ให้ความคิดริเริ่มหรือตอบปัญหาเป็นคนแรก แล้วเวียนไปตามลำดับในแต่ละรอบ สมาชิกคนหนึ่งมีโอกาสพูดได้ครั้งเดียวจะพูดได้อีกก็ต่อเมื่อปัญหานั้นได้เวียนมาถึง สมาชิกจะได้แย้งความคิดเห็นของคนอื่นก็ได้แต่จะต้องให้โอกาสนั้นเวียนมาถึงตนเสียก่อน เทคนิคนี้ทำให้ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเสนอข้อคิดเห็นและเป็นการบังคับกันกลาย ๆ

6) Brainstorming หรือการระดมความคิด เป็นเทคนิคที่ Alex F. Osborn เป็นผู้ริเริ่มนำมาใช้เพื่อรวบรวมความคิดเห็น ในการแก้ปัญหาโดยเร็วและต่อเนื่อง ไม่ให้มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือโต้แย้งในขณะที่สมาชิกได้เสนอปัญหาขึ้นมา ประธานจะกระตุ้นให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นและเลขานุการจะจดความคิดต่าง ๆ นั้นไว้ เมื่อได้ความคิดเพียงพอแล้ว จึงนำความคิดนั้นมาจัดกลุ่มเรียงเรียงใหม่ และพิจารณาเลือกความคิดที่ดีไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป โดยเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

- 6.1) เป็นความคิดที่สามารถนำไปปฏิบัติได้หรือไม่
- 6.2) เป็นความคิดที่มีคุณค่าคุ้มกับการนำไปดำเนินการหรือไม่
- 6.3) เป็นความเหมาะสมกับสถานการณ์หรือไม่

การจะเลือกใช้เทคนิคการประชุมแบบใด ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของเรื่องที่จะประชุมในแต่ละเรื่อง ถ้าการประชุมเรื่องใดมีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือชี้แจงระเบียบ คำสั่ง นโยบาย และเพื่อให้ความรู้แล้ว เทคนิคที่ควรเลือกใช้ก็คือ เทคนิคที่มีลักษณะเป็นการเสนอเรื่องแบบต่าง ๆ แต่ถ้าการประชุมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางปฏิบัติ หากความยินยอมหรือข้อตกลงร่วมกัน ก็ควรเลือกใช้เทคนิคที่มีลักษณะเป็นการอภิปราย แต่อย่างไรก็ตาม การประชุมในแต่ละเรื่องอาจใช้เทคนิคทั้งสองลักษณะผสมผสานกันได้ตามความเหมาะสม และในการประชุมแต่ละครั้งก็ไม่ควรบรรจุระเบียบวาระหรือเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้เทคนิคในการประชุม หลากหลายจนเกินไป เพราะจะมีผลกระทบไปถึงการจัดสถานที่ประชุมด้วยวิธีการทำให้การประชุมเป็นที่น่าสนใจ

การเป็นประธานในที่ประชุมแบบประชาธิปไตย ประธานจะต้องเป็นผู้นำหรือช่วยให้การประชุมดำเนินไปอย่างราบรื่น ช่วยให้ผู้เข้าประชุมมีโอกาสใช้สติปัญญาและความสามารถในการแสดงความคิดเห็น ลักษณะที่ดีของประธานจึงควรมีดังนี้

1. บุคลิกภาพต้องให้เหมาะสมกับการเป็นประธาน
2. ต้องมีความสามารถในการพูดเพื่อชักจูงโน้มน้าวให้ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอ

ความคิดเห็นหรือปัญหาต่าง ๆ

3. ใช้น้ำเสียง โนม้ น้าวจิตใจและงูใจในทางสร้างสรรค์
4. ต้องแสดงออกให้เห็นชัดว่าเป็นผู้มีความยุติธรรม วางตัวเป็นกลางไม่อคติ
5. ต้องมีความสุภาพ ให้เกียรติเคารพนับถือผู้เข้าประชุม
6. ศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพฤติกรรมการประชุมของสมาชิก
7. วางตัวให้มีความเป็นธรรมและเป็นกันเอง
8. ต้องคอยกระตุ้นที่ประชุม
9. ต้องแสดงความสนใจในการฟังว่าสมาชิกพูดว่าอะไร แสดงความรู้สึก

สนใจต่อเรื่องราวที่สมาชิกพูด

10. อย่าให้มีสิ่งรบกวนหรือทำให้ที่ประชุมเสียความตั้งใจ
11. รักษาการประชุมให้มีชีวิตชีวาอยู่เสมอ
12. พยายามมองหาคนที่สนใจอยากพูด ให้พูดก่อนในตอนแรกเพื่อจูงใจให้ผู้

ที่ไม่ค่อยกล้าพูดได้พูดในโอกาสต่อไป

13. สร้างบรรยากาศของการประชุมให้เป็นกันเอง อย่าเคร่งครัด และให้มี

อารมณ์ขันบ้างตามสมควร

14. พยายามให้ทุกคนรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ
15. มีความอดทนต่อท่าที ท่าทางทหคำพูด และบรรยากาศอันเคร่งเครียด
16. มีอารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส มีใจกว้างในการรับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม

ประชุม

17. ให้คำอธิบายอย่างมีเหตุผล ชัดเจน อย่าใช้ศัพท์เทคนิค คำย่อ หรือคำ

ต่างประเทศโดยไม่จำเป็น

18. พยายามไกล่เกลี่ยหากเกิดปัญหาโต้แย้งของผู้เข้าประชุม
19. ควบคุมการประชุมให้ดำเนินติดต่อกัน ไปอย่าให้หยุดชะงัก
20. เวลาเป็นของมีค่า ประธานทำการประชุมให้เป็นไปตามวาระ เริ่มตรง

เวลา และเลิกตรงเวลา อย่าชวนที่ประชุมออกนอกเรื่อง

1.5 ข้อเสนอแนะในการใช้ถ้อยคำในการประชุม

การประชุมเป็นการเปิดโอกาสให้คนเราได้มาติดต่อกันแบบเผชิญหน้า (Face to Face Communication) และการติดต่อกันนั้น ใช้การพูด (Oral Interaction) เป็นหลักคำพูดที่ใช้ในการประชุมจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่สร้างสรรค์ และทำลายบรรยากาศของการประชุมต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะสำหรับการใช้ถ้อยคำในการประชุม

1.5.1 อย่าพูดหรือถามในทำนองหาเรื่อง ชวนทะเลาะ ส่อเสียด หรือดูถูกภูมิปัญญาของคนอื่น

1.5.2 ตั้งคำถามเรื่องเดียวอย่าถามหลายเรื่องรวมกัน

1.5.3 อย่าใช้คำถามหรือคำพูดที่แฝงด้วยอารมณ์ จะทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบในทางเป็นปฏิกิริยา

1.5.4 ระวังระวังเรื่องคำถามที่อาจจะกระทบกระเทือนต่อผู้อื่น

1.5.5 อย่าใช้คำพูดหรือคำถามที่ต้องใช้จินตนาการมากนัก ควรใช้คำที่ตรงไปตรงมา สั้น ง่าย ชัดเจน

1.5.6 ควรคำนึงถึงพื้นฐาน ระดับความรู้ ประสบการณ์ เพื่อที่จะใช้คำพูดหรือคำถามได้อย่างเหมาะสม

1.5.7 ช่วยตอบหรืออธิบายปัญหาในกรณีที่สมาชิกพูดไม่เก่งหรือติดขัด

1.5.8 เมื่อสมาชิกถาม หรือใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสม อย่ารีบโกรธ ควรสันนิษฐานว่าเขาไม่ได้ตั้งใจ อย่ามีอคติ

1.5.9 ประธานควรศึกษาและรอบรู้พอที่จะตอบหรือแก้ปัญหาได้บ้าง อย่าใช้วิธีโยนทุกปัญหาให้ที่ประชุมแก้ไขทุกเรื่อง จะทำให้ขาดความศรัทธา

1.6 บทบาทของประธานในการดำเนินการประชุม

1.6.1 ทำตนเป็นผู้นำที่ดี

1.6.2 วินิจฉัยและตัดสินใจได้รวดเร็ว

1.6.3 แสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน

1.6.4 มีความอดทนและรู้จักผ่อนหนักเป็นเบา

1.6.5 วางตัวเป็นกลาง

1.6.6 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น

1.6.7 ตีความหมายและสรุปคำพูดของผู้อภิปราย

1.6.8 นำการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบวาระ

1.6.9 กระตุ้นให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็น

1.6.10 สร้างบรรยากาศเพื่อลดความตึงเครียด

1.6.11 นำระเบียบข้อบังคับมาใช้ได้อย่างเหมาะสม

1.6.12 ใช้เทคนิควิธีที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา เกี่ยวกับพฤติกรรมอัน

ไม่พึงประสงค์ของสมาชิก

1.7 สิทธิของสมาชิกผู้เข้าประชุม

สมาชิกผู้เข้าประชุมมีสิทธิเกี่ยวข้องกับการประชุมหลายประการ เช่น สิทธิในการเข้าร่วมประชุม สิทธิในการได้รับแจ้งหรือการนัดหมายเกี่ยวกับการประชุม สิทธิในการเสนอแนะการอภิปราย สิทธิในการออกเสียงลงคะแนน สิทธิในการลาออกจากสมาชิกภาพ หรือตำแหน่ง ฯลฯ

สิทธิดังกล่าวนี้ จะต้องควบคู่ไปกับหน้าที่ที่จะช่วยให้การประชุมนั้น บรรลุวัตถุประสงค์ แต่มีสมาชิกไม่น้อยที่ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกของการประชุมที่ดี เช่น ไม่มาประชุม ถ้ามาประชุมก็สาย พยายามหาข้ออ้างที่จะไม่มาประชุม ไม่ยอมรับตำแหน่งหน้าที่เมื่อที่ประชุมมอบหมายให้ทำ แสดงความไม่พอใจเมื่อไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการ แต่เมื่อได้รับการแต่งตั้งก็มักจะไม่เข้าประชุม เมื่อประธานขอให้แสดงความคิดเห็นก็มักจะไม่ปฏิบัติ แต่เมื่อเลิกประชุมแล้วจึงมีความเห็นว่าควรทำอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่คิดจะทำอะไรเว้นแต่จำเป็นจริง ๆ แต่เมื่อคนอื่นตั้งใจจะทำอะไรก็วิพากษ์วิจารณ์ไปในทางเสียหาย

1.8 บทบาทของสมาชิกในการประชุม

สมาชิกการประชุมที่ดีควรมีบทบาทดังนี้

- 1.8.1 ศึกษาระเบียบวาระการประชุมก่อน
- 1.8.2 ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับและมารยาทที่ดีของการประชุม
- 1.8.3 ริเริ่มให้ข้อมูลและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการประชุม
- 1.8.4 แสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนและรัดกุม
- 1.8.5 ให้ความสนับสนุนสมาชิกอื่นที่มีความคิดเห็นตรงกัน
- 1.8.6 ดำเนินถึงประโยชน์ของส่วนรวม
- 1.8.7 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น
- 1.8.8 ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นในที่ประชุม
- 1.8.9 ไม่นำบทบาทของสมาชิกไปวิพากษ์วิจารณ์นอกห้องประชุมจนเกิดความเสียหาย
- 1.8.10 ยอมรับมติของที่ประชุมด้วยดี

2. การอบรมเชิงปฏิบัติการ

นนทวัฒน์ สุขผล (2543 : 30-32) ได้กล่าวถึงการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ว่าเป็นรูปแบบของการฝึกอบรมที่ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติสามารถนำสิ่งที่ได้รับไปปฏิบัติงาน ในสถานการณ์จริงที่ผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติอยู่ เช่น ในองค์กรหรือหน่วยงานมีการนำเอาเครื่องมือจักรกลหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ จำเป็นที่จะต้องอบรมพนักงานให้มีความรู้และสามารถปฏิบัติงานได้ บางทีจึงเรียกการอบรมในลักษณะเข้ม

(Intensive Training Course) ลักษณะของการอบรมเชิงปฏิบัติการ จะแบ่งการดำเนินการได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรกจะเป็นการให้ความรู้ของวิทยากร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม ให้สามารถแก้ไขข้อขัดข้องในการทำงาน กำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานและปรับปรุงงาน ส่วนที่สองจะเป็นปฏิบัติการของผู้เข้ารับการอบรมที่จะหาหรือ อภิปราย ให้ได้แนวทางแก้ปัญหาหรือวิธีการปฏิบัติงาน โดยอาจจะดำเนินการทั้งกลุ่มใหญ่หรือแบ่งกลุ่มย่อย ซึ่งการดำเนินการของส่วนที่สองจะอาศัยหลักวิชาการหรือหลักการที่วิทยากร ได้บรรยายมาประกอบเป็นแนวทาง

อาจกล่าวได้ว่า การอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นการอบรมที่ผู้เข้ารับการอบรมได้ปฏิบัติจริง โดยทั่วไปจะมีการบรรยายให้ความรู้พื้นฐานก่อนแล้วจึงให้ลงมือปฏิบัติ อาจเป็นการฝึกการใช้เครื่องมือใหม่ ๆ ประชุมเพื่อช่วยกันสร้างคู่มือ หรือประชุมเพื่อช่วยกันสร้างอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น การปฏิบัตินิยมให้ร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย ๆ มากกว่าปฏิบัติเป็นกลุ่มใหญ่หรือรายบุคคล

การอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมทุกคน ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมจะมีอิสระในการคิด และปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม และสามารถนำผลการอบรมเชิงปฏิบัติการไปใช้ในการดำเนินงาน และปฏิบัติงานในหน่วยงานของตน

สรุปว่า การอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนอย่างมีระบบ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยต้องคำนึงถึงกลวิธีความเหมาะสมของเทคนิคที่จะนำมาใช้ ต้องเหมาะสมกับหัวข้อที่จะให้วิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญ การนำอภิปราย จำนวนของบุคลากรที่เข้ารับการอบรมความรู้พื้นฐาน ความชำนาญประสบการณ์ของผู้เข้ารับการอบรม วิธีการแก้ไขปัญหา เวลา อุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ งบประมาณที่มีอยู่ การประเมินค่าเกี่ยวกับเจตคติของผู้เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ

3. การนิเทศภายใน

3.1 ความหมายของการนิเทศภายในโรงเรียน

การนิเทศภายใน โรงเรียนมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2529 : 32) ให้ความหมายของการนิเทศภายในโรงเรียนว่า หมายถึง ความร่วมมือกันของบุคคลทุกฝ่ายในโรงเรียน มีการดำเนินการเป็นขั้นตอนและมีกระบวนการเฉพาะเพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายของการนิเทศ

โกวิท ี ประवालพฤกษ์ (2532 : 38) ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในโรงเรียนว่า หมายถึง การที่ผู้ดำเนินงานต้องเข้าร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผนและช่วยเหลือครุอย่างใกล้ชิด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 5) ให้ความหมายของการนิเทศภายใน โรงเรียนว่า หมายถึง การปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน ในการที่จะแก้ไข ปรับปรุงพัฒนาการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน

จากความหมายของการนิเทศภายใน โรงเรียนดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การนิเทศภายใน โรงเรียน หมายถึง การร่วมมือกันของบุคลากรในโรงเรียนในการปฏิบัติงาน ตามบทบาทหน้าที่อย่างมีขั้นตอนเพื่อแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนางานให้ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพนักเรียน

3.2 ความสำคัญของการนิเทศภายในโรงเรียน

การนิเทศภายใน โรงเรียนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างไร ด้วยเหตุผลที่นักการศึกษาหลายคนได้กล่าวไว้ คือ

สังัด อุทรานันท์ (2530 : 117) ได้ให้ความสำคัญของการนิเทศภายใน โรงเรียนไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์โดยตำแหน่งมีจำนวนจำกัด จึงไม่สามารถสนองความต้องการทางการนิเทศการศึกษาของโรงเรียนต่างๆ ได้ทั้งถึง
2. สภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียนแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน จึงเป็นการยากที่ศึกษานิเทศก์ซึ่งอยู่นอกจะรู้สภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของโรงเรียนได้
3. ในสภาพปัจจุบันบุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถเพียงพอและบางคนยังมีความชำนาญในเฉพาะสาขาวิชาด้วย จึงสมควรจะใช้ทรัพยากรเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และยังเป็นการสร้างการยอมรับซึ่งกันและกันอีกด้วย
4. เป็นการสอดคล้องกับปรัชญา หลักการและวิธีการของการนิเทศสมัยใหม่ ซึ่งการนิเทศสมัยใหม่จะเกิดขึ้น โดยความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่จะต้องมีคนคอยชี้แนะให้ทำงานอยู่ตลอดเวลา

สมาน เศรษฐดาวิทย์ (2534 : 29) ได้อธิบายความสำคัญจำเป็นของการนิเทศภายใน โรงเรียนว่า เป็นหน้าที่ของผู้บริหาร โรงเรียนจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการกระตุ้นส่งเสริม สนับสนุนให้บุคลากรภายใน โรงเรียน ได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนสร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน และการทำงานเป็นทีม ซึ่งจะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนในที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 3) ได้กล่าวถึงความสำคัญ
จำเป็นของการนิเทศภายในโรงเรียนว่า การนิเทศภายในเป็นกระบวนการที่ช่วยให้การจัดการเรียน
การสอนมีประสิทธิภาพ

พอสรุปได้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งด้วยเหตุผล 6 ประการดังนี้

1. ศึกษานิเทศก์โดยตำแหน่งมีจำนวนจำกัด จึงไม่สามารถสนองความต้องการ
ทางการนิเทศการศึกษาของโรงเรียนต่างๆ ได้ทั้งถึง
2. โรงเรียนมีสภาพปัญหาและความต้องการแตกต่างกัน เป็นการยากที่ศึกษานิเทศก์
จะสามารถสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของโรงเรียนได้ทุกโรงเรียน
3. ปัจจุบันบุคลากรในโรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถ
และความชำนาญเพียงพอที่จะนิเทศงานกันเองได้
4. วิธีการนิเทศปัจจุบันต้องการให้บุคลากรในหน่วยงานร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
5. เป็นหน้าที่ของผู้บริหาร โรงเรียน จำเป็นต้องให้ความสำคัญในการกระตุ้น
ส่งเสริม สนับสนุนให้ครูผู้สอนจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน
6. เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน และส่งเสริมการทำงาน
เป็นทีม เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกันส่งผลให้งานบรรลุวัตถุประสงค์

3.3 องค์ประกอบของการนิเทศภายในโรงเรียน

จากการศึกษาองค์ประกอบของการนิเทศภายในโรงเรียน พบว่า มีผู้กล่าวถึง
องค์ประกอบของการนิเทศภายในโรงเรียนไม่แตกต่างกัน เป็นต้นว่า นิวัฒน์ ไรจนามพงษ์ (2535 :
9) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการนิเทศภายในโรงเรียน มี 3 ประการ คือ บุคลากรนิเทศ
และผู้รับการนิเทศ วิธีการนิเทศ และเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศส่วนสำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 3 – 10) ได้อธิบายได้กว้างกว่าพอสรุปได้ดังนี้

การนิเทศภายในโรงเรียน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. บุคลากรผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ ประกอบด้วยผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร
หัวหน้าสายชั้น หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ ครูผู้สอนและคณาจารย์โรงเรียน ซึ่งจะเป็นผู้นิเทศและผู้รับ
การนิเทศ
2. วิธีการนิเทศ
  - 2.1 วิธีการนิเทศของผู้บริหาร และผู้ช่วยผู้บริหาร มีขั้นตอนดังนี้
    - 2.1.1 กำหนดจุดมุ่งหมายการนิเทศ
    - 2.1.2 ร่วมกำหนดวิธีการหาข้อมูล
    - 2.1.3 ร่วมกำหนดวิธีหรือกิจกรรมการนิเทศ

- 2.2 วิธีการนิเทศของครู หัวหน้าสายชั้น หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์
  - 2.2.1 ให้คำปรึกษาหรือ
  - 2.2.2 ชักชวน ไปสังเกตการสอนของครูดีเด่น
  - 2.2.3 แนะนำแหล่งสื่อต่างๆ
  - 2.2.4 สานิตหรือแนะนำกับเพื่อน โดยอาจจัดเป็นเดี่ยวหรือกลุ่ม ฯลฯ

3. สื่อและเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ มีหลายชนิด คือ

- 3.1 แบบทดสอบ
- 3.2 แบบสำรวจ
- 3.3 แบบประเมินผลการสอน
- 3.4 แบบบันทึกการเยี่ยมชมห้องเรียน
- 3.5 แบบประเมินโครงการ
- 3.6 แบบบันทึกการนิเทศ

จากการศึกษาองค์ประกอบของการนิเทศภายในโรงเรียนข้างต้นพอสรุปได้ว่า มีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียนที่เป็นผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักการภารโรง ซึ่งต้องสวมบทบาทเป็นทั้งผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ
2. วิธีการนิเทศ มีวิธีการหลายลักษณะ เช่น การประชุม การปรึกษาหารือ อภิปรายซักถาม ประชุมระดมสมอง ประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น
3. สื่อและเครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศ ประกอบด้วย เอกสารความรู้ แบบบันทึก แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบตรวจสอบ แบบประเมิน เป็นต้น

3.4 กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน

จากการศึกษาพบว่า มีผู้กล่าวถึงกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนไม่แตกต่างกันมากนัก สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 45) กล่าวว่า กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนมี 5 ขั้นตอน คือ

- ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ
- ขั้นที่ 2 การวางแผน
- ขั้นที่ 3 การสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการ
- ขั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศ
- ขั้นที่ 5 การประเมินผลและรายงาน

ต่อมาสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม (2537 : 9) ได้กล่าวถึงมิติใหม่ การนิเทศภายในโรงเรียน ซึ่งระบุถึงกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนว่ามี 4 ขั้นตอน คือ

- ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ
- ขั้นที่ 2 การวางแผน
- ขั้นที่ 3 การสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการ
- ขั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศ

พอสรุปได้ว่า กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ควรมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศ
- ขั้นที่ 2 การวางแผนการนิเทศ
- ขั้นที่ 3 การสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการนิเทศ
- ขั้นที่ 4 การปฏิบัติการนิเทศ
- ขั้นที่ 5 การประเมินผลและรายงานผลการนิเทศ

3.5 กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน

กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนมีหลายกิจกรรม โรงเรียนสามารถให้ทุก กิจกรรมตามสถานการณ์และความเหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 35 – 36) ได้ เสนอแนะกิจกรรม การนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนนำไปใช้ตามความเหมาะสมมี 16 กิจกรรมพอสรุปได้ดังนี้

1. การประชุม เป็นการนิเทศเชิงป้องกัน ผู้รับการนิเทศปฏิบัติงานได้ตามแผนที่ กำหนด
2. การปฐมนิเทศ เป็นการนิเทศเชิงป้องกัน ผู้รับการนิเทศได้ความรู้ความเข้าใจ และแนวทางในการปฏิบัติ
3. การให้คำปรึกษาแนะนำ เป็นการนิเทศเชิงเน้นวัตถุประสงค์ ผู้รับการนิเทศ ได้รับความรู้ความเข้าใจและเจตคติที่ดีในการปฏิบัติงาน
4. การอบรม เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการปฏิบัติงาน
5. การประชุมปฏิบัติการ เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการปฏิบัติงาน
6. การสัมมนา เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้และ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

7. การระดมความคิดเป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
8. การสาธิตการสอน เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้และประสบการณ์การสอนเพิ่มขึ้น
9. การให้ศึกษาทางวิชาการ เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน
10. การสนทนาทางวิชาการ เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
11. การเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน เป็นการนิเทศเชิงเน้นวัตถุประสงค์ ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้และเจตคติที่ดีในการทำงานของผู้นิเทศ
12. การศึกษาดูงาน เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่จากการศึกษาดูงาน
13. การสังเกตการสอน เป็นการนิเทศเชิงแก้ไข ผู้รับการนิเทศจะมีทักษะและเจตคติที่ดีต่อการสอน
14. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการนิเทศเชิงเน้นวัตถุประสงค์ ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้และประสบการณ์ตรงในการแก้ไขปัญหา การเรียนการสอน
15. การเขียนเอกสาร/บทความวิชาการ เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้ความเข้าใจและพัฒนางานที่รับผิดชอบ
16. การจัดนิทรรศการ เป็นการนิเทศเชิงพัฒนา ผู้รับการนิเทศได้รับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ใหม่

บริบทของโรงเรียนบ้านแคน (วันครู 2503)

1. สภาพทั่วไป

โรงเรียนบ้านแคน(วันครู 2503) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่ที่บ้านแคนใหม่ หมู่ที่ 13 ตำบลโหรา อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด บนเนื้อที่ 35 ไร่ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2464 ซึ่งเมื่อก่อนอาศัยศาลาวัดบ้านแคนเป็นอาคารเรียนมีชื่อว่า โรงเรียนประชาบาลบางบาล 3 (วัดบ้านแคน) ปัจจุบันเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับก่อน ประถมศึกษา ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีครู จำนวน 30 คน และนักเรียน จำนวน 512 คน เป็นโรงเรียนขยายโอกาสขนาดกลาง

ด้านอาคารสถานที่ มีอาคารเรียน จำนวน 7 หลัง บ้านพักครู จำนวน 3 หลัง อาคารพัสดุ จำนวน 1 หลัง หอประชุม จำนวน 1 หลัง ห้องสมุด จำนวน 1 หลัง ห้องส้วม จำนวน 6 หลัง สนามฟุตบอล 1 สนาม สนามวอลเลย์บอล 2 สนาม สนามตะกร้อ 1 สนาม สนามบาสเกตบอล 1 สนาม

ด้านงบประมาณ โรงเรียนได้รับงบประมาณสนับสนุนด้านต่าง ๆ ทั้งจากรัฐบาล จากองค์การบริหารส่วนตำบลโหรา จากประชาชน คิษย์เก่า หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อใช้ในการจัดการศึกษา และสนับสนุนด้านอื่น ๆ

ลักษณะชุมชน ตั้งอยู่ในเขตการรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลโหรา ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม และไปรับจ้างทำงานในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปค่อนข้างยากจน โรงเรียนได้รับความร่วมมือในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะโรงเรียนใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม ผู้ปกครองสามารถเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบริหารโรงเรียนและเข้าใจสภาพการบริหารภายในโรงเรียน เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ของผู้บริหาร ของครู ทำให้การบริหารของโรงเรียนดำเนินไปได้ด้วยดี แต่ด้วยปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้นักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรม ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากคณะครู ผู้ปกครองเป็นอย่างดี

2. วิสัยทัศน์ (Vision)

ภายในปีการศึกษา 25251 โรงเรียนบ้านแคน (วันครู 25203) ชุมชนและองค์กรส่วนท้องถิ่น ร่วมกันจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ให้เด็กในวัยเรียนได้เรียนรู้เต็มศักยภาพ มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 บุคลากรนักเรียนได้รับการพัฒนาและมีทักษะในการใช้เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

3. พันธกิจ (Mission)

- 3.1 จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ยึดเด็กเป็นสำคัญ
- 3.2 พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ภาษาไทยให้ได้มาตรฐานตามหลักสูตร
- 3.3 จัดกิจกรรมส่งเสริมบุคลิกภาพ เน้นคุณธรรม จริยธรรม
- 3.4 ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน
- 3.5 ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนางาน และกิจกรรมการเรียนการสอน
- 3.6 จัดทำข้อมูลสารสนเทศให้เป็นระบบ

3.7 จัดสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ น่าเรียน มีบรรยากาศที่ดีเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

4. เป้าประสงค์ (Goals)

4.1 นักเรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน เป็นคนดี คนเก่ง มีคุณธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

4.2 บุคลากรได้รับการพัฒนา มีความรู้ ความสามารถ เชี่ยวชาญตามมาตรฐานวิชาชีพ และมีจิตสำนึกที่ดี มีความรับผิดชอบ

4.3 บุคลากรมีความรู้ และใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4 จัดสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ น่าเรียน มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการวิจัยเพื่อนำผลมาใช้แก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน (บุญชม ศรีสะอาด, 2545 : 15)

Freeman ได้เสนอขั้นตอนวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการตั้งข้อสงสัยกับสภาพที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการกำหนดปัญหาวิจัยหรือคำถามวิจัยที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 เป็นการทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 6 เป็นการนำข้อค้นพบไปเผยแพร่ ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบและใช้ประโยชน์

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีกระบวนการดำเนินการวิจัยที่คล้ายกับหลักการวิจัยทั่วไป คือ มีการกำหนดปัญหา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเสนอผลการวิจัย ส่วนที่แตกต่างออกไปอย่างชัดเจน คือ การสะท้อนผลเพื่อให้เกิดการวิพากษ์และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ประวัตินิ เอราวรรณ (2545 :15) ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงาน PAOR ว่าเป็นกระบวนการทำงานที่เป็นวงจร ตามแนวคิดของ Kemmis มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) วางแผนหลังจากที่วิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข

2. การปฏิบัติ (Action) ปฏิบัติตามผลที่กำหนด

3. การสังเกต (Observation) สังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน ให้ผู้ที่มีส่วนร่วม ได้วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานต่อไป

4. การสะท้อนผล (Reflection) การนำผลที่ได้จากการปฏิบัติ การสังเกตผลที่เกิดขึ้น มาตรวจสอบอภิปรายผลที่ได้ สะท้อนปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ นำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและ วางแผนปฏิบัติในวงรอบต่อไป

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) หมายถึง การวิจัยประเภทหนึ่งซึ่งใช้ กระบวนการปฏิบัติอย่างมีระบบ ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและวิเคราะห์วิจารณ์ ผลการปฏิบัติการ 4 ขั้น คือ วางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อน ผลการ ปฏิบัติการดำเนินการต่อเนื่องไปจนกว่าจะได้ข้อสรุปที่แก้ไขได้จริง หรือพัฒนาสภาพการณ์ของสิ่ง ที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. จุดมุ่งหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะปรับปรุงประสิทธิภาพของการ ปฏิบัติงานประจำปีให้ดีขึ้น โดยนำเอางานที่ปฏิบัติอยู่มาวิเคราะห์สภาพปัญหา ซึ่งงานนั้นไม่ ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จากนั้นใช้แนวคิดทางทฤษฎีและประสบการณ์การปฏิบัติงานที่ผ่านมา เสาะหาข้อมูลและวิธีการที่คาดว่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ และสะท้อนวิธีการดังกล่าวไปทดลองใช้ กับกลุ่มที่เกี่ยวข้องปัญหานั้น

3. กรอบแสดงลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กรอบแสดงลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มี 4 ลักษณะดังนี้

3.1 เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation and Collaboration) ใช้การ ทำงานกลุ่ม ผู้ร่วมวิจัยทุกคนที่มีส่วนสำคัญและมีบทบาทเท่าเทียมกันในทุกกระบวนการของการ วิจัย ทั้งการเสนอความคิดเห็นเชิงทฤษฎี และการปฏิบัติ ตลอดจนการวางแผนการวิจัย

3.2 เน้นการปฏิบัติ (Action Orientation) การวิจัยชนิดนี้ใช้การปฏิบัติเป็นสิ่งที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและศึกษาผลของการปฏิบัติเชิงรุก ตลอดจนการวางแผนการวิจัย

3.3 ใช้การวิเคราะห์ (Critical Function) การวิเคราะห์ปฏิบัติเป็นอย่างลึก ซึ่งจาก สิ่งที่สังเกตได้ จะนำไปสู่การตัดสินใจที่สมเหตุสมผลเพื่อปรับปรุงแผนปฏิบัติ

3.4 ใช้วงจรการปฏิบัติการ (The Action Research) ตามแนวคิด (Kemmis & McTaggart) คือการวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และ การสะท้อน (Reflecting) ตลอดจนการปรับปรุง (Re-Planning) เพื่อนำไปปฏิบัติในวงจรต่อไป จนกว่าจะได้รูปแบบของการปฏิบัติงานที่น่าพึงพอใจ และได้ข้อเสนอเชิงทฤษฎีเพื่อเผยแพร่ต่อไป

4. กระบวนการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ในการดำเนินการ ดังนี้

4.1 การจำแนกหรือพิจารณาปัญหาที่ประสงค์จะศึกษา ผู้ที่วิจัยและกลุ่มที่ทำการวิจัยจะต้องศึกษารายละเอียดของปัญหาที่จะศึกษาอย่างชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนซึ่งจะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะต้องมีทฤษฎีรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น การวิเคราะห์สภาพปัญหาควรพิจารณาให้ครบ 4 องค์ประกอบต่อไปนี้ คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับ ครู นักเรียน เนื้อหา วิชาและสภาพแวดล้อม

4.2 เลือกปัญหาสำคัญที่เป็นสาระควรแก่การศึกษาวิจัย เลือกโดยอาศัยทฤษฎีมาร่วมพิจารณาลักษณะปัญหา แล้วสร้างวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนอาจจะต้องสร้างสมมุติฐานของการวิจัยในรูปแบบข้อความที่ต้องการประเมินที่แสดงความสัมพันธ์ปัญหากับหลักการหรือทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น

4.3 เลือกเครื่องมือดำเนินการวิจัยที่จะช่วยให้ได้คำตอบปัญหาตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เครื่องมือที่ใช้มี 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองปฏิบัติหรือฝึกหัดตามวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติ

4.4 บันทึกเหตุการณ์อย่างละเอียดในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย เพื่อทราบความก้าวหน้าและเป็นอุปสรรคตามวงจรการปฏิบัติ เก็บสะสมบันทึกไว้เพื่อใช้ในการปรับปรุงวงจรปฏิบัติการต่อไปและเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์หาคำตอบจากสมมุติฐาน

4.5 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ของข้อมูลที่รวบรวมไว้ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การตรวจสอบรายละเอียดของข้อมูล ได้แก่ การตรวจสอบรายละเอียดของข้อมูลเพื่อให้แน่ใจในความถูกต้อง แสดงรายละเอียด อธิบายสถานการณ์ จัดหมวดหมู่ และแยกประเภทของกลุ่มข้อมูลตามหัวข้อที่เหมาะสมเปรียบเทียบข้อแตกต่างและคล้ายคลึงของข้อมูล

4.6 ตรวจสอบข้อมูลของกลุ่มที่วิจัยที่ได้พิจารณาไว้แล้วอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปหาคำตอบที่เป็นสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหานั้นตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยสรุปประมวลเป็นหลักการ (Principle) รูปแบบ (Model) ของการปฏิบัติการ หรือเสนอเชิงทฤษฎี (Proposition) หรือทฤษฎี (Theory) ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักตรรกวิทยาโดยวิธีอุปมานและความรู้เชิงทฤษฎีด้วย

5. ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการวิจัยนี้เมื่อกล่าวในเชิงนำไปใช้พัฒนา และปรับปรุงการปฏิบัติงานในโรงเรียนมีวิธีการดำเนินงานตามวงจรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังนี้

5.1 ขั้นการวางแผน (Planning) เริ่มต้นด้วยการสำรวจปัญหาาร่วมกันระหว่างบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้ปัญหาที่สำคัญที่ต้องการให้แก้ไข ตลอดจนการแยกแยะรายละเอียดของปัญหานั้นเกี่ยวกับลักษณะของปัญหาเกี่ยวข้องกับใคร แนวทางแก้ไขอย่างไร

5.2 ขั้นตอนการปฏิบัติการ (Action) เป็นการนำแนวคิดที่กำหนดเป็นกิจกรรมมาในขั้นวางแผนมาดำเนินการ โดยการวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกันของทีมงานประกอบไปด้วยเพื่อทำการแก้ไขปัญหารับปรุงแผน ฉะนั้นแผนที่กำหนดควรจะมีความยืดหยุ่นปรับได้

5.3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observation) สังเกตผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นที่คาดหวังและไม่คาดหวัง โดยอาศัยเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเข้าช่วย

5.4 ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflection) เป็นขั้นสุดท้ายของวงจรการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการแก้ไขปัญหาหรือสิ่งที่ป็นข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติการ ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และของระบบการศึกษาที่ประกอบกันอยู่ โดยผ่านการถูกอภิปรายปัญหา การประเมิน โดยกลุ่มจะทำให้แนวทางการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและเป็นพื้นฐานข้อมูลที่น่าไปสู่การปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติต่อไป

สรุปหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะต้องตระหนักอยู่เสมอ คือ กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญต่อกระบวนการดำเนินการวิจัยนั้นคือ การวิจัยชนิดนี้ไม่ควรจะทำตามลำพังและควรใช้วงจรของกระบวนการวิจัยซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อนำมาปรับปรุงแผนงาน แล้วดำเนินกิจกรรมที่ปรับปรุงใหม่ ซึ่งวงจรของ 4 ขั้นตอน ดังกล่าวจะมีลักษณะการดำเนินการเป็นบันไดเวียน (Spiral) กระทำซ้ำทั้งวงจรจนกว่าจะได้รับผลการปฏิบัติการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางพัฒนาขึ้น โดยรับฟังความคิดเห็นข้อติเตียนผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ คือ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหารและสังคมภายนอก บันไดที่ผลการปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ขั้นที่สำคัญ นั่นคือ

1. บันไดที่ผลของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมและการฝึกปฏิบัติ

2. บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมใช้ภาษาและการสื่อสารในห้องเรียนหรือหน่วยงานและกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ต้องแก้ไข

3. บันทึกผลของการพัฒนาที่เป็นข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การแจกแจงข้อค้นพบที่สำคัญในเชิงอธิบายความ ซึ่งจะนำมาสู่การสรุปเป็นผลการวิจัย และแสดงให้เห็นแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องราวของสิ่งที่ศึกษานั้น

สรุปหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นความพยายามที่จะปรับปรุงการศึกษา โดยการเปลี่ยนแปลง (Changing) การศึกษานั้นและเรียนรู้ลำดับขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงนั้น
2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการทำงานของกลุ่ม (Participatory) และให้การศึกษาหรือร่วมมือการทำงาน (Collaboration) ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการฝึกปฏิบัติตามแนวทางที่กลุ่มกำหนด
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการใช้การสะท้อนการปฏิบัติ (Reflection) โดยประเมินตรวจสอบในทุก ๆ ขั้นตอน เพื่อปรับปรุงการฝึกหรือการปฏิบัติให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกระบวนการเรียนอย่างมีระบบ (Systematic Learningprocess) โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องนำความคิดเชิงนามธรรม มาสร้างเป็นข้อสมมุติฐาน ทดลองฝึกปฏิบัติและประเมิน โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องนำความคิดเชิงนามธรรม มาสร้างเป็นข้อสมมุติฐานทดลองฝึกปฏิบัติและประเมินผลปฏิบัติ ซึ่งเป็นการทดสอบ (Test) ว่าข้อสมมุติฐานของแนวคิดนั้นถูกหรือผิด
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ (Start Small) อาจเริ่มต้นจากบุคคล (ครู/นักเรียน) คนเดียวที่พยายามดำเนินการ ให้มีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างทางการศึกษาให้ดีขึ้น โดยขณะที่ปฏิบัติต้องปรึกษา รับฟังข้อคิดเห็นและอาศัยการร่วมปฏิบัติจากผู้เกี่ยวข้อง
6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ให้แนวทางปฏิบัติเชิงรูปธรรมจากการบันทึก (Record) พัฒนาการของกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เห็นกระบวนการเข้าสู่ปัญหา การแก้ไขปัญหา การปรับปรุงและได้ผลสรุปที่สมเหตุสมผล ในขณะที่เดียวกันสามารถนำปรากฏการณ์ที่ศึกษามาประมวลเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Proposition) ได้จากการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เห็นว่า เป็นกระบวนการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาหน่วยงานให้ประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาโดยแท้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

จรัส แก้วเป็ง (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนด้านการละคร โรงเรียนเชิงคำวิทยาคม อำเภอเชิงคำ จังหวัดพะเยา พบว่า นักเรียนแสดงความสามารถ – อาจารย์ อย่างอบอุ่นตามสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ประชวรเข้าออกโรงเรียน ตอนเช้า เวลาครูเดินผ่าน เวลานักเรียนเดินผ่านครู หรือเวลานักเรียนเข้าพบครู นักเรียนแสดงพฤติกรรมอย่างเหมาะสมและอบอุ่น

วิริติ จันคากุล (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรมบริหารจัดการ จริยปัญญา โรงเรียนวิถีพุทธ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 1 โดยใช้ กิจกรรมการฝึกอบรมการเข้าค่ายพุทธบุตรพุทธธรรม พบว่านักเรียนมีพฤติกรรมด้านความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลา การมีความเคารพ ความมีสมาธิและปัญญา เปลี่ยนไปอยู่ในระดับที่ดีขึ้นมา

ทองย้อม สาครสูงเนิน (2549 : 222) ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมและพัฒนา คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์นักเรียนแบบยั่งยืนตามแนวไตรสิกขา โรงเรียน บ้านอืดดอนหวายขมิ้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 เป็นการดำเนินการ จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาทั้งหมด 12 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมเข้าค่ายปฏิบัติ ธรรม กิจกรรมเข้าแถวคีมีวินัย กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน กิจกรรมอบรมหน้าเสาธง กิจกรรมวันไหว้ครู กิจกรรมวันแม่ กิจกรรมวันอำลานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กิจกรรม อบรมนักเรียนประจำสัปดาห์ กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมกลุ่มทำความสะอาด กิจกรรมออมทรัพย์ครูนักเรียน และกิจกรรมบันทึกการทำความคิดของหายได้คืน เป็นกิจกรรม ที่ส่งเสริมและพัฒนาให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้นักเรียนมีความพร้อม และเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการสอนด้านอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

รัชณี ยมศรีเคน (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียน อนุบาลกันทรวิชัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 พบว่า นักเรียนเป็นผู้มี ระเบียบวินัย ปฏิบัติตนตามหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา มีความรับผิดชอบ มีความ ซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูทวดเวที รู้จักประหยัด และมีความภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งอยู่ใน ระดับที่ดีขึ้นมา

สรุป การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ทำให้ได้แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนา
คุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับที่ดีมาก ครูผู้สอนและผู้เกี่ยวข้อง
สามารถนำการจัดกิจกรรม ไปใช้ในการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมนักเรียน หรือประยุกต์ใช้กับ
วิชาอื่นได้อย่างหลากหลาย เพื่อให้ได้แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมนักเรียนที่
มีประสิทธิภาพต่อไป

งานวิจัยต่างประเทศ

แกรนคัมมอนท์ (Grandmont. 2002 : 63 – 01A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการฝึกฝน
ระเบียบวินัยโดยใช้ระบบประชาธิปไตย พบว่า การบีบบังคับแม้จะเป็นวิธีการในการฝึกวินัยใน
โรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ โดยครูจะต้องใช้ความเด็ดขาดเป็นหลักในการฝึกก็ตาม
แต่การฝึกความรับผิดชอบนั้น ครูจะต้องศึกษาวิจัยหารูปแบบ แนวทาง และมีการสร้าง
สถานการณ์จริงเพื่อฝึกนักเรียน โดยยึดหลักการให้กำลังใจแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ
รู้จักปกครองตนเองจนทำให้มีความเคารพตนเอง มีความรับผิดชอบในชั้นเรียนสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้น
เป็นผลมาจากครูและผู้บริหารโรงเรียนมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและการดูแล
ปกครอง ตลอดจนการจัดการบริหารในชั้นเรียนต่อไป

เฮนสัน (Henson. 2000 : 131-A) ได้ศึกษาความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่เข้าใจ ของผู้ที่จะเป็น
เป็นครู เพื่อการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนของตน มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาว่า ใครที่ครูก่อน
ประจำการเห็นว่าควรรับผิดชอบต่อการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนของตน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ตอบ
คำถามในวารสารทางวิชาการ 2 ข้อ จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นครูก่อนประจำการ คือ โรงเรียนมี
สภาพแวดล้อมทางจริยธรรมมากน้อยเพียงใด วารสารทางวิชาการของนักศึกษาฝึกสอน กล่าวถึง
บทบาทของโรงเรียน หรือชุมชนครูและผู้ปกครอง ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบคำถามเชื่อว่า
โรงเรียนเป็นสภาพแวดล้อมทางจริยธรรม เนื่องจากผูกติดกับจริยธรรมของกระบวนการสอน
ผู้ตอบคำถามเห็นว่า ครูเป็นผู้นำทางจริยธรรมและเป็นตัวแทนการให้จริยธรรม ซึ่งควรจะ
รับผิดชอบต่อการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนของนักเรียน นักศึกษาฝึกสอนรู้สึกว่าจะต้องรับผิดชอบต่อ
ถึงแม้ว่าครูจะแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม เพื่อศึกษาหาวิธีและเหตุผล ผู้ตอบไม่ทุกคนเชื่อว่า โรงเรียน
และครูควรจะมียุทธศาสตร์พัฒนาจริยธรรม ผู้ตอบจำนวนมากแสดงว่า สภาพแวดล้อมของบ้าน
หรือผู้ปกครอง มีความรับผิดชอบต่อพัฒนาจริยธรรมของบุตรตน ผู้ตอบที่เรียนวิชาเอกการ
มัธยมศึกษา ส่วนมากรู้สึกว่าจะโรงเรียนล้มเหลวในเป้าหมายของการเป็นผู้มีจริยธรรม

ฟรีเสิน - ฟอร์ด (Friesen-Ford. 1997 : 642-A) ทำการศึกษาเจตคติและความ
คิดเห็นของผู้ปกครอง เกี่ยวกับวินัยนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาในรัฐซัดแคตเซวัน ประเทศ
แคนาดา ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองต้องการเข้าเกี่ยวข้อง กับการปฏิบัติทางวินัยที่นำไปใช้กับ

เด็กของตนในโรงเรียน ชอบที่จะได้รับแจ้งทางโทรศัพท์ในสัญญาณแรกที่สุด เกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กของตน ซึ่งแทรกแซงความสามารถทางการเรียนของเด็ก แบ่งรับแบ่งปฏิเสธ เกี่ยวกับการลงโทษทางร่างกาย อันเป็นการปฏิบัติทางวินัย “สถานสุดท้าย” และแบ่งความเห็นออกเป็นสองฝ่ายเท่า ๆ กัน ว่า การปฏิบัติเช่นนี้ควรจะถูกห้ามจากโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดนี้หรือไม่ การทำร้ายร่างกายด้วยอาวุธ การคุมกาว และการกระทำอย่างป่าเถื่อนเหล่านี้ ผู้ปกครองประมาณค่าว่า รุนแรงน้อยที่สุด การประชุมครูและนักเรียนนั้น ผู้ปกครองเห็นว่า เป็นมาตรการทางวินัยที่ร้ายแรงน้อยที่สุด การประชุมครูและนักเรียนนั้น ผู้ปกครองเห็นว่า เป็นมาตรการทางวินัยที่รุนแรงที่สุด สำหรับพฤติกรรมที่ผิดเกี่ยวกับการต่อต้านสังคม พฤติกรรมทางเพศ และพฤติกรรมละเมิดสิทธิผู้อื่น ซึ่งโรงเรียนใช้วิธีการประชุมครูและนักเรียนนั้น ผู้ปกครองประมาณค่าว่า เป็นการปฏิบัติทางวินัย ที่เหมาะสมที่สุด

แบร์ (Bear, 1979 : 4961-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ที่มีต่อปัญหาด้านความประพฤติและสติปัญญา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 6 จำนวน 60 คน ในเมืองไอโอวา เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบร์ก และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของสแตนด์ ฟร็อด ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความประพฤติจะลดลง และวุฒิภาวะทางจริยธรรมจะเพิ่มขึ้น กับเด็กที่มีเขาว่าปัญญาสูงจะมีความก้าวหน้าทางจริยธรรม

ซุนิก (Zunich, 1963 : 136 ; อ้างอิงใน กรมวิชาการ, 2542 : 88) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมต่ำและฐานะทางสังคมปานกลาง เพื่อต้องการทราบว่า การรับรู้ของเด็กในด้านความรับผิดชอบนั้นแปรไปตามระบบชั้นของสังคมหรือไม่ โดยใช้ A.Children Responsibility Inventory เป็นต้น เครื่องมือวัด ซึ่งประกอบด้วยคำถาม 25 ข้อ ใช้เด็กจำนวน 500 คนในรัฐเคนซัส สหรัฐอเมริกา เป็นผู้ตอบผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมระดับปานกลางมีการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบได้เร็วกว่าเด็ก ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมระดับต่ำ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งงานวิจัยในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศได้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่มีส่วนในการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กมีหลายกลุ่ม ทั้งพ่อแม่ ครู อาจารย์ ผู้บริหารโรงเรียน โดยเฉพาะผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนนั้นมีส่วนสำคัญที่จะต้องให้ความสำคัญและให้ความสนใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนที่อยู่ในความดูแล ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จ

3.4 ความมีวินัย หมายถึง การปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ ยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

4. โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ คือ สีล สมาธิ ปัญญา

5. กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง กิจกรรมที่ผู้บริหารและครูจัดอย่างหลากหลายต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอ ๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ไปพร้อม ๆ กัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สังคม ชุมชน ยอมรับ มีความชื่นชอบที่นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมสูงขึ้น
2. ผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านแคน(วันครู 2503) มาตรฐานที่ 1 สูงขึ้น คือ อยู่ในระดับดีมาก
3. ได้แนวทางสำหรับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่โรงเรียนอื่น ๆ